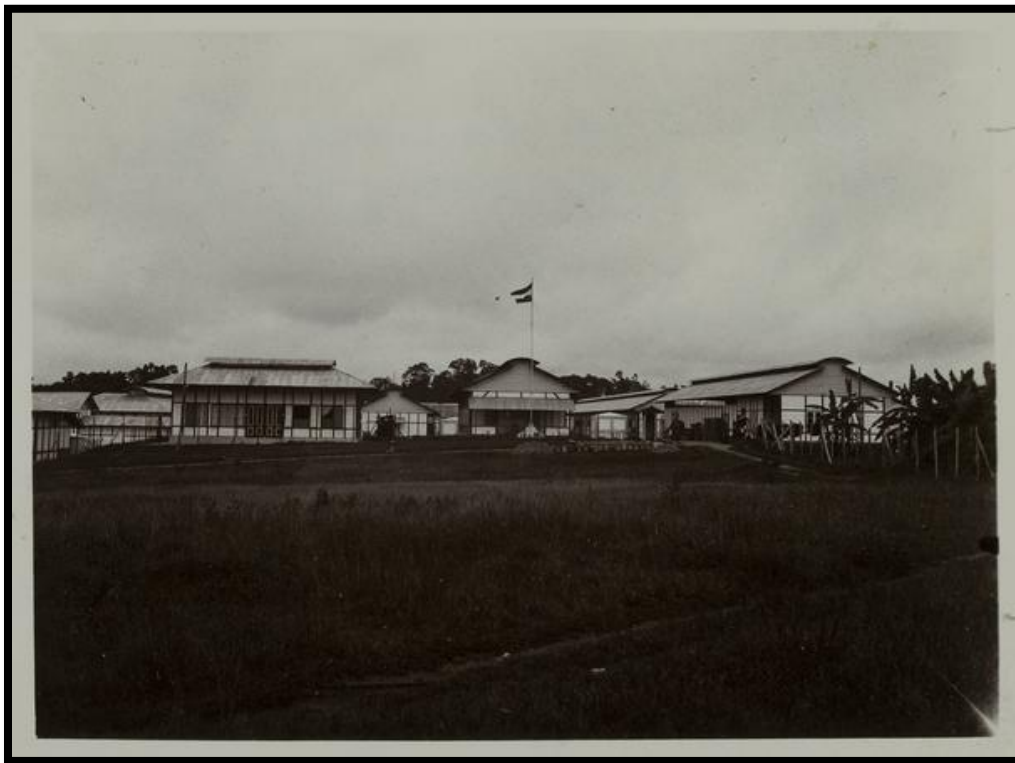

Titel: Het toepassen van de exorbitante rechten bij het interneren van communisten naar
Digoel: 1926-1931
Thesis Seminar
Master Colonial and Global History
30 ETCS
Victor de Groot
S1289918

Scriptiebegeleider: Sanne Ravensbergen
Tweede lezer: Alicia Schrikker
Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit Leiden
Lipsiusgebouw, Cleveringenplaats 1
2311 BD Leiden
20 augustus 2018, Leiden

Inhoud

Inleiding	3
Historiografie	4
Bronnen	7
Methodiek en onderzoeksvragen	7
H1 De oorsprong van de exorbitante rechten en de aanzet tot het gebruik van deze rechten. ...	9
De oorsprong van de exorbitante rechten.	9
De aanzet tot interneren	13
H2 De beweegredenen van De Graeff voor het toepassen van de exorbitante rechten.....	17
Strategische keuze	18
Het uitvoeren van de internering.	21
Kritiek op de exorbitante rechten	27
H3 Het leven en de wetten in Digoel	31
De oprichting en het doel van Digoel	31
Digoel in de praktijk	37
Klimaat en Hygiëne	44
Conclusie	47
Bibliografie.....	51
Primaire bronnen	51
Illustraties	52
Krantenartikelen	52
Secundaire bronnen	53

"Afbeelding op titelblad: [Het militaire kampement bij het interneringskamp te Tanahmerah (Boven-Digoel), KITLV-image collection 25929]".

Inleiding

Interneringskamp Digoel, ‘a place of horror’.¹ De tocht naar deze locatie bestond uit een dagenlange tocht per boot omdat geen vliegtuig er kon komen. Toen Soetan Sjahrir, de eerste premier van Indonesië, in 1935 werd verbannen naar deze locatie omschreef hij de mensen die hij aantrof als ‘geestelijke ruïnes door ziekte en eenzaamheid’.² Vanaf 1926 werden er in Nederlands-Indië communistische leiders en leden van de communistische partij geïnterneerd naar deze plek door de Nederlandse regering. Deze gebeurtenissen die nog geen honderd jaar gelden plaatsvonden staan centraal in dit onderzoek.

Het interneringskamp is een onderwerp waar in de Indonesische geschiedenis aandacht voor is, in tegenstelling tot het Nederlandse academisch debat waar er weinig aandacht is voor Digoel.³ In Indonesië zijn er over Digoel wetenschappelijke teksten geschreven, maar Digoel was ook de inspiratiebron voor diverse literaire romans.⁴ In Nederland daarentegen is er weinig onderzoek gedaan naar Digoel en weet de gemiddelde Nederlander weinig tot niets over Digoel. Dit is opvallend te noemen aangezien er wel een debat is over het koloniale verleden, wat de laatste jaren alleen maar in omvang toeneemt. Begin dit jaar nog zaten de Leidse historici Karwan Fatah-Black en Piet Emmer nog aan de tafel van De Wereld Draait Door om een debat te voeren over straatnamen, schoolnamen en standbeelden met een koloniaal en slavernijverleden.⁵ De media en de wetenschap besteden dus tijd en geld om kritisch te kijken naar het koloniale verleden. Desondanks is er in Nederland weinig aandacht voor het Nederlandse interneringskamp dat werd opgericht in het interbellum.

Het is opvallend dat er weinig aandacht voor Digoel is aangezien het nog geen honderd jaar geleden was opgericht, al kan het hierdoor ook nog een te gevoelig onderwerp zijn. Er zijn wel een aantal Westerse onderzoeken gedaan naar Digoel en deze onderzoeken waren voornamelijk gericht op het leven in Digoel en de hygiëne van het kamp. Over het juridische proces van de verbanning, of het gebrek daaraan, is vrijwel geen onderzoek gedaan waardoor er een interessant niche is.

De Nederlandse regering had in de vorm van Digoel een kamp voor communistische opstandelingen. Andere koloniale grootmachten hadden strafkoloniën in Australië en Singapore, maar ook het Russische Siberië. Deze kampen waren niet allemaal gelijk en er bestonden diverse varianten. Zo waren er vernietigingskampen waar het vermoorden van mensen de doelstelling was, de Britten deden dit tijdens de tweede Boerenoorlog in Zuid-Afrika en de Herero en Nama in Namibië werden in Duitse kampen om het leven gebracht.⁶ Werkkampen daarentegen waren er met het doel om de gevangen zoveel mogelijk te laten werken onder dwang, het werk kon zo zwaar zijn dat de gevangen om het leven kwamen als gevolg van deze fysieke belasting. Er zijn dus verschillende soorten kampen met diverse doelstellingen, al kon de uitkomst dat de gevangen dood gingen wel hetzelfde zijn. In dit

¹ Robert Cribb, *Convict Exile and Penal Settlement in Colonial Indonesia* in *Journal of Colonialism and Colonial History*, Volume 18, Number 3 (2017) 11.

² Rudolf Mrázek, *Sjahrir: Politics and Exile in Indonesia* (New York 1994) 146.

³ I.F.M. Salim, *Vijftien jaar Boven-Digoel: Bakermat van de Indonesische onafhankelijkheid* (1980 Hengelo) 5.

⁴ Elizabeth Chandra, *From Sensation to Oblivion: Boven Digoel in Sino-Malay Novels* in *Bijdrage aan taal-, land- en volkenkunde* 169 (2013) 244-278.

⁵ Uitzending van De Wereld Draait Door NPO1 (18 januari 2018).

⁶ J.B. Gewald, *Herero genocide in the twentieth century: politics and memory* (Leiden 2003) 279.

onderzoek zal er aandacht zijn voor Digoel om te kunnen concluderen wat voor soort kamp dit was. Als duidelijk is wat voor soort kamp het was kan er ook worden geconcludeerd wat het doel van de Nederlandse regering was.

Uit secundaire literatuur blijkt dat er in Indonesië onderzoek is verricht naar Digoel, maar dat Westers onderzoek zeer beperkt is.⁷ Het juridische aspect en het gebruik van exorbitante rechten zijn onderwerpen die nog minder aandacht krijgen. De exorbitante rechten zijn rechten die zijn toegekend aan de gouverneur-generaal, in overeenstemming met de Raad van Nederlands-Indië. De exorbitante rechten gaven de gouverneur-generaal de macht om de persoonlijk vrijheid in te perken, zonder tussenkomst van een rechter. Doordat de gouverneur-generaal gebruik kon maken van de exorbitante rechten, neergelegd in de artikelen 45-48 van het regeringsreglement uit 1845, was een juridisch proces niet nodig. In gevallen waar het niet zeker was, of niet aantoonbaar, dat men strafbare feiten had ondergaan kon de gouverneur-generaal zich beroepen op de exorbitante rechten om zo toch zonder juridisch proces mensen te interneren of in hechtenis te plaatsen. Indien er niet genoeg bewijs om personen te verbannen, te interneren of te straffen via een juridisch proces kon de gouverneur-generaal dus gebruik maken van de exorbitante rechten. Deze exorbitante rechten waren door gouverneur-generaal Andries de Graeff toegepast op de Indonesiërs die werden geïnterneerd naar Digoel. In het eerste deel van dit onderzoek zal duidelijk worden waarom er gebruikt werd gemaakt van de exorbitante rechten voor communistische Indonesiërs. Het interneren van deze communistische Indonesiërs naar Digoel begon in 1926, vlak na de communistisch opstand in Nederlands-Indië. Andries Cornelis Dirk de Graeff was slechts enkele maanden gouverneur-generaal toen de communistische opstand plaatsvond en de communisten werden geïnterneerd naar Digoel.⁸

Naar aanleiding van deze informatie staat in dit betoog de volgende vraag centraal: Waarom werd in Nederlands-Indië door gouverneur-generaal De Graeff tijdens het interneringsproces van communisten naar Digoel in de periode vanaf 1926 tot 1931 gebruikt gemaakt van de exorbitante rechten in plaats van een juridisch proces. Aansluitend zal er gekeken worden of dit interneringsproces en het kamp Digoel zelf uniek waren in de Nederlandse geschiedenis. Tevens zal er aandacht zijn voor de rechtsgeschiedenis om te zien of het interneringsproces en het kamp Digoel, inclusief het leven in Digoel, overeenkwam met de koloniale wetgeving.

Historiografie

In 1926 vond in Nederlands-Indië de internering van communistische opstandelingen plaats, dit vond plaats onder het bewind van gouverneur-generaal A.C.D. de Graeff. De jurist Herman Smit schreef een biografie over deze De Graeff en zijn politieke carrière op basis van het familiearchief van de familie De Graeff. In dit boek komen de spanningen in Nederlands-Indië tussen de Nederlandse gezaghebbers en de lokale bevolking naar voren, tevens blijkt dat de Graeff kritiek kreeg vanuit zowel Nederland als Nederlands-Indië.⁹ Zo werd vanuit de Nederlandse politiek verwacht dat De Graeff voor rust en orde zou zorgen, het koloniale bestuur kon voortzetten en de Nederlandse invloed op Nederlands-Indië moest vergroten. De

⁷ Salim, *Vijftien jaar boven-Digoel* 1.

⁸ Herman Smit, *Landvoogd tussen twee vuren: Jonkheer Mr. A.C.D. de Graeff, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 1926-1931*.

⁹ Smit, *Landvoogd* 44.

Graeff kwam er alleen snel genoeg achter dat de relatie met de inheemse bevolking niet zo goed was als hij dacht, een deel van de bevolking was antikoloniaal en had de wens dat Nederlands-Indië onafhankelijk zou worden.¹⁰

In 1928 schreef Petrus Blumberger, onder andere oud-bestuursambtenaar in Nederlands-Indië, een overzicht van het communisme in Nederlands-Indië. De bronnen van zijn boek, *De Communistische beweging in Nederlands-Indië*, zullen ook voor dit onderzoek worden gebruikt, maar met een ander doel. Blumberger schreef voornamelijk over het communisme in internationaal perspectief, het boek is uitgegeven door Den Nationalen Bond tegen Revolutie en dus enigszins gekleurd. Dit onderzoek daarentegen is vooral gericht op de internering naar Digoel en het juridisch proces. Pas in de latere hoofdstukken van het boek van Blumberger is er aandacht voor de opstanden in 1926 en de internering van communistische leiders, in zijn onderzoek staat het communisme centraal en niet Digoel.

Naast communisten waren er ook veel nationalisten in Nederlands-Indië en ook zij kwamen terecht in Digoel. In opdracht van het Nederlands Historisch Genootschap, onder leiding van drs. R.C. Kwantes, was er een serie van bronnenpublicaties verschenen over de ontwikkelingen van de nationalistische bewegingen in Nederlands-Indië in de periode 1900-1943.¹¹ In deze serie werd geschreven over alle gebeurtenissen in Nederlands-Indië met betrekking tot het nationalisme, dit onderzoek was overigens gebaseerd op Nederlandse bronnen en vanuit een Nederlands perspectief geschreven. Over het interneren is wel geschreven in deze serie van boeken, maar alleen op persoonlijk niveau. Zo omvat het onderdeel over de vervolging van vier nationalistische leiders en de bijbehorende politieke discussie uit bijna honderd pagina's, van de duizenden pagina's in totaal. Het onderzoek naar de slechte hygiënische omstandigheden in Digoel, in de vorm van het rapport Hillen, bevat slechts vier pagina's. In dit boek staat het nationalisme centraal en niet Digoel of het interneren van personen.¹²

De trend dat historische individuen centraal staan binnen een groter thema is terug te zien in het werk van de historicus Rudolf Mrázek. Als een van de redacteuren voor de bundel *Making Indonesia* schreef hij een essay over verbanningen in Indonesië. De verbanning van Sjahrir stond centraal.¹³ Het artikel *Healing Digoel* van Mrázek daarentegen is een voorbeeld dat er meer aandacht is voor zaken als de hygiëne in het kamp dan voor het juridische proces of de oprichting van het kamp.¹⁴

Het betoog van Takashi Shiarishi is met een andere opzet geschreven, zo begint hij met het verklaren van de doelstelling van het kamp. Tevens konden er door gebruik te maken van de exorbitante rechten personen naar Digoel worden geïnterneerd en kregen de geïnterneerden een zo normaal mogelijk leven onder abnormale omstandigheden. Vervolgens betoogt Shiarishi dat men in Nederlands-Indië wel degelijk op de hoogte was van het bestaan van Digoel. In de rest van het artikel ligt de nadruk alleen niet op de exorbitante rechten, maar wederom op de slechte leefomstandigheden in Digoel en het leven in Digoel.¹⁵

Digoel en het gebruik van kampen door koloniale grootmachten is het centrale thema

¹⁰ Smit, *Landvoogd* 44.

¹¹ R.C. Kwantes, *De ontwikkeling van de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië: Tweede stuk medio 1923-1928* (Groningen 1978) 1.

¹² R.C. Kwantes, *De ontwikkeling van de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië: Derde stuk 1928-Augustus 1933* (Groningen 1981) 1.

¹³ Rudolf Mrázek, *Sjahrir at Boven Digoel: Reflections on Exile in the Dutch East Indies* in *Making Indonesia: Essays on Modern Indonesia in Honor of George McT. Kahin* (New York 1996) 41-66.

¹⁴ Mrázek, *Healing In Digoel* (New York 2013).

¹⁵ Shiraishi *The Phantom World of Digoel* (New York 1996) 2.

in het werk van de historicus Robert Cribb. Ook betoogt hij in zijn artikel, *Convict Exile and Penal Settlement in Colonial Indonesia*, dat landen om diverse redenen mensen transporteerden naar speciaal daarvoor gebouwde plekken. Digoel was ook een nieuw kamp dat speciaal was ontworpen voor de communisten, de vraag is in hoeverre dit gebruikelijk was binnen het Nederlands koloniaal beleid. Bij andere koloniale grootmachten als Engeland en Frankrijk kwam dit bijvoorbeeld wel regelmatig voor om het gezag te legitimeren en de invloed op de kolonie te handhaven.¹⁶

In de meest recente literatuur met betrekking tot Digoel is dus te zien dat er in het algemeen meer aandacht is voor individuen of persoonlijke omstandigheden in plaats van het juridische aspect en de grotere koloniale strategie. Hoewel er onderzoek is naar de staatsregeling in Nederlands-Indië en het interneren van personen stond in deze onderzoeken de casus Digoel niet centraal. Hetzelfde is het geval bij de juridische secundaire literatuur van de jurist P.H.C. Jongmans die in 1921 al een overzicht gaf van de exorbitante rechten in de praktijk, maar dit was dan weer voor de gebeurtenissen in Digoel in 1926.¹⁷ De jurist C.A. Wienecke omschreef in 1914 het gebruik van de exorbitante rechten al als onnodig, maar ook dit was geschreven voor de oprichting van Digoel.¹⁸ Meer recent geeft jurist Efthymiou in zijn boek *Grondrechten in Nederlands-Indië* een overzicht van de grondrechten in de periode 1854 tot 1942. In dit overzicht is er alleen weinig aandacht voor de exorbitante rechten en de toepassing hiervan.¹⁹ Wanneer het over interneren gaat is zijn definitie dat het gaat om vrijheidsberoving op basis van algemeen belang, de openbare rust en orde, en om iemand verplicht te laten wonen op een bepaalde plaats.

Over het gebrek van een juridisch proces van de internering naar Digoel is weinig recente literatuur, maar naar de wetten en regels in andere koloniën is wel onderzoek naar gedaan. Zo hadden de Britten in het huidige India ook problemen in de vorm van opstanden, met name de goedgeschoolde elite kwam in opstand. De historicus Durba Gosh betoogt dat deze elite geïnspireerd was door internationale bewegingen uit onder andere Frankrijk en de Verenigde Staten. Deze opstandelingen worden door Gosh omschreven als ‘*gentlemanly terrorists*’. Deze *gentlemanly terrorist* hadden namelijk vaak een goede opleiding gehad, zagen er fatsoenlijk uit en hadden een goede baan, het waren geen doorsnee criminelen. Zij kwamen dan ook op voor hun rechten en waren tegen het koloniale beleid, vergelijkbaar dus met de situatie in Nederlands-Indië.²⁰ Politicoloog Alexander Lee betoogt dan ook dat deze groep ‘terroristen’ niet per se uit de lagere klassen kwam maar juist uit de elite, door hun opleiding en macht konden zij vrijuit denken.²¹

In Nederlands-Indië was een vergelijkbaar probleem met opstandige communisten. Deze groep opstandelingen in Nederlands-Indië waren een mogelijke *securitary-risk* omdat zij veel schade konden aanrichten aangezien zij uit de elite kwamen, een hoge opleiding hadden en dus veel meer invloed hadden dan een dief of een oplichter. Dit had als gevolg dat de Britten nieuwe wetten hadden gemaakt om dit gevaar in te perken, daar staat tegenover dat

¹⁶ Cribb *Penal Settlement* 4.

¹⁷ P.H.C. Jongmans, *De Exorbitante rechten van den Gouverneur Generaal in de praktijk* (Amsterdam 1921).

¹⁸ C.A. Wienecke, *Politieke verbanning en strafrechtelijke verbanning in de Nederlandsche-Indische wetgeving* (Leiden 1914) 172.

¹⁹ Efthymiou, *Grondrechten*.

²⁰ Durba Gosh, *Gentlemanly Terrorists: Political Violence and the Colonial State in India, 1919-1947* (Cambridge 2017) 3.

²¹ Alexander Lee, Who becomes a terrorist?: Poverty, education, and the Origins of Political Violence in *World Politics*, Volume 63 2011 pp. 203-245.

de Nederlanders al gebruik konden maken van de al bestaande exorbitante rechten.²² De opstandelingen in Brits-Indië, maar ook in Nederlands-Indië, waren politiek gevangenen. Om het gezag en de legitimiteit te behouden werden deze politiek gevangen als vijanden van de staat gezien en door de speciale wetten en exorbitante rechten werden het criminelen.²³

Bronnen

Twee boeken kunnen volgens Mrázek niet kunnen ontbreken in een onderzoek naar Digoel.²⁴ Het eerste boek is geschreven door dokter Louis Schoonheydt, hij was als arts werkzaam in Digoel. In zijn boek schreef hij bijvoorbeeld over zijn bevindingen over de gevangen, maar ook over de reis naar Digoel. Dit boek is een van de meeste bekende boeken dat geschreven is vanuit Nederlands perspectief.²⁵ Vanuit Nederlands-Indisch perspectief is het Nederlandstalige boek *15 jaar boven Digoel* van ex-kampbewoner I. Salim het meest bekend in Nederland, er zijn wel meer dagboeken en verhalen uitgebracht van ex-kampbewoners maar vrijwel alleen in het Indonesisch.²⁶ Aan de hand van deze twee bronnen kan het leven in Digoel vanuit twee perspectieven worden onderzocht met als doel het voorkomen van een eenzijdig perspectief.

Met behulp van verslagen van het geheime archief van het ministerie van koloniën kan er onderzoek worden gedaan naar de opstand en de invloed van deze opstand in Nederlands-Indië. Uit het persoonlijke archief van A. de Graeff (1926-1931) en het geheime archief (1900-1945) van het ministerie van koloniën valt te concluderen wat de oorzaak was van het interneren. Het koloniaal archief bevat diverse interneringsvoorstellen en informatie over het leven in het kamp. Door te kijken wat er in deze voorstellen stond, maar vooral wat er niet stond, kan er gekeken hoe worden hoe het juridisch proces verliep.

Het archief van het ministerie van Koloniën in het Nationaal Archief is zeer omvangrijk. Door de taalbarrière, de relevantie en de beschikbaarheid is er gekozen om gebruik te maken van Nederlandse bronnen. Tijdens het analyseren van de bronnen bleek dat een deel van de bronnen niet beschikbaar was door het digitaliseringsproces van het Nationaal Archief. Tijdens mijn onderzoeksproces waren de indices niet meer beschikbaar wegens het digitalisatieproces en de microfiches waren niet beschikbaar door een verbouwing. De keuze om gebruik te maken van het geheim archief (periode 1926-1931) en het persoonlijk archief van De Graeff is gebaseerd op de beschikbaarheid en de relevantie. In deze bronnen schreef men Digoel in plaats van Digul en deze spelling is overgenomen om verwarring te voorkomen.

Methodiek en onderzoeksvragen

De vraag wat de oorsprong is van de exorbitante rechten binnen het Nederlands koloniaal beleid staat centraal in het eerste hoofdstuk. Het beantwoorden van deze vraag kan op basis van juridische bronnen en secundaire literatuur. De VOC had als eerste echt invloed in

²² Gosh, *Gentlemanly Terrorists* 9.

²³ Ujjwal Kumar Singh, *Political prisoners in India* (Delhi 1998).

²⁴ Rudolf Mrázek, *Beneath literature, beyond Empire: Imprisonment, Universal Humanism, and (post) Colonial Mimesis in Boven Digoel, the Jodensavanne and Scheveningen in *Shifting the Compass* (Newcastle upon Tyne 2013) 41.*

²⁵ Schoonheydt, *Boven-Digoel*.

²⁶ Salim, *Vijftien jaar Boven-Digoel*.

Nederlands-Indië en in dit tijdperk is de oorsprong van het interneren en de exorbitante rechten terug te vinden. Tevens zal duidelijk worden of het gebruik van kampen en exorbitante rechten gebruikelijk was. Na het analyseren van de communistische opstand zal blijken wat voor invloed deze opstand had op het gebruik van de exorbitante rechten en het interneren van communisten. Dit deel is gebaseerd op verslagen uit het geheim archief van het ministerie van koloniën. Door het persoonlijke archief van A. de Graeff (1926-1931) te combineren met het geheime archief (1940-1945) van het ministerie van koloniën kan er een conclusie worden getrokken. Uiteindelijk zal blijken waarom er was afgeweken van het juridisch proces en gebruik was gemaakt van de exorbitante rechten.

In het tweede deel staat de Gouverneur-Generaal en het interneren van personen centraal. De vraag is wat de beweegredenen van De Graeff waren voor het toepassen van de exorbitante rechten en hoe hij deze rechten heeft toegepast. Slechts een half jaar na het aanstellen van De Graeff werd Digoel opgericht, de vraag is of dit zijn idee was of dat het een bevel was vanuit Nederland. Zijn beweegredenen zullen duidelijk worden door het persoonlijke archief van De Graeff en het geheim archief te analyseren. Dat er een interneringskamp werd opgericht is duidelijk, maar over het juridische proces daaraan voorafgaand zijn meer vraagtekens.

In 1926 was er geen juridisch proces omdat er gebruik gemaakt was gemaakt van de exorbitante rechten om mensen te kunnen interneren. Door de boeken van Jongmans, *De exorbitante rechten van den Gouverneur Generaal in de Praktijk*, (1921) en Wienecke, *Politieke verbanning en strafrechtelijke verbanning in de Nederlands-Indische wetgeving* (1914) kan er gekeken wat gebruikelijk was in de periode voor de internering naar Digoel. Tevens bevat het archief juridische verslagen van personen die zijn verbannen naar andere plekken, hierdoor kan er een vergelijking worden gemaakt tussen deze zaken en het proces voor Digoel. Zo is er een grootschalig verslag beschikbaar over de verbanning van de Javaanse nationalistische arts Tjipto Mangoenkoesoemo, gezien de omvang van het dossier in vergelijking met andere verbanningszaken ging het om een belangrijk persoon.

Tot slot zal het leven in Digoel zelf en de geïnterneerden worden onderzocht. Dit kan door gebruik te maken van de boeken van Schoonheydt en Salim. Het leven in Digoel is wel onderzocht, maar dan niet met de nadruk op het doel van het kamp en de rechten van de geïnterneerden. Het is goed mogelijk dat er in dit kamp werd afgeweken van de standaard aangezien er door het gebruik van de exorbitante rechten tijdens het interneringsproces al werd afgeweken van de juridische standaard. Shiarishi schreef dat er een normaal leven was onder abnormale omstandigheden. De vraag is wat deze omstandigheden waren en wat de rechten en regels binnen het kamp waren om zo te kunnen concluderen welke rechten de geïnterneerden hadden.

Met dit onderzoek streef ik ernaar om een bijdrage te leveren aan het debat rondom het koloniaal verleden en meer aandacht te vragen voor het juridische aspect waar op dit moment weinig aandacht voor is. Hierdoor is dit onderzoek relevant aangezien er zo weinig onderzoek is gedaan naar de rechten van de inheemse bevolking in Nederlands-Indië. Dit onderzoek is uniek doordat het in het Nederlands is en gebaseerd op Nederlandse bronnen en literatuur wat nog niet eerder is gedaan voor het juridisch proces.

H1 De oorsprong van de exorbitante rechten en de aanzet tot het gebruik van deze rechten.

De oorsprong van de exorbitante rechten.

Om het toepassen van de exorbitante rechten te analyseren is het belangrijk om te weten wat de oorsprong is van deze rechten. Uit het ontstaan van dit recht zal ook blijken waar het idee vandaan kwam om mensen te verbannen zonder een juridisch proces. Het is dan ook de vraag of de exorbitante rechten een idee van De Graeff zelf waren, of dat het toepassen van de exorbitante rechten gebruikelijk was binnen de Nederlands-Indische geschiedenis. Met behulp van de geschiedenis van Nederlands-Indië en het koloniale beleid zal duidelijk worden wat de oorsprong is van de exorbitante rechten. Als duidelijk is wanneer de exorbitante rechten zijn bedacht zal het ook duidelijk worden waarom De Graeff gebruik kon maken van deze rechten.

Ten tijde van de Verenigde Oostindische Compagnie werden overzeese gebieden vooral gezien als commerciële kansen en de VOC begon zich dan ook te mengen in de Aziatische handel.²⁷ De VOC dreef veel handel in het gebied dat tegenwoordig Indonesië is, met als gevolg dat zij steeds meer macht en invloed kregen met als doel het optimaliseren van de winst en het versterken van de internationale handelspositie. De VOC kon redelijk autonoom optreden en sloot bijvoorbeeld contracten af met lokale vorsten over het leveren en verhandelen van goederen.²⁸ Onder de VOC was het huidige Indonesië wettelijk gezien geen kolonie, maar eerder een winstgewest van de VOC.²⁹ Nederland was destijds nog niet de machthebber en was dus niet staat om Nederlandse criminelen naar dit gebied te sturen. Vanaf de 19de eeuw kreeg Nederland meer mogelijkheden en invloed in de Indische archipel en kreeg het langzaam aan meer de vorm van een kolonie.³⁰ Ter verduidelijking deelde Herman Burgers in zijn boek de koloniale geschiedenis in twee delen op, enerzijds de 17de en 18de eeuw als de periode waarin de VOC zich vestigde en anderzijds de 19de en 20ste eeuw waarin de archipel een kolonie van de Nederlands was.³¹

De VOC was net als de East India Company een commerciële organisatie en het voornaamste doel was het behalen van winst.³² De VOC en de EIC waren groot, maar de omvang van het personeel was nooit zo groot dat zij meer dan een marginale positie konden innemen in Azië. De focus lag voornamelijk op het drijven van handel en dus was het voor de VOC belangrijk om de handelsbelangen te beschermen.³³ Vanwege deze handelsbelangen had de VOC van de Nederlandse regering de macht gekregen om personen in dienst van de VOC terug te sturen naar het moederland, mits zij een gevaar waren voor de handelsbelangen. Dit kon doordat de compagnie terug kon vallen op Artikel 8 van de Instructie van 1617 waarin staat dat de VOC over de mensen in dienst van de VOC *'De Magt en autoriteit hebben [...]*

²⁷ Karel Davids, *De Wereld en Nederland: Een sociale en economische geschiedenis van de laatste duizend jaar* (Amsterdam 2011) 121.

²⁸ Emmer, *De Geschiedenis van Nederland Overzee* 14.

²⁹ Cribb, *Penal Settlement* 7.

³⁰ J. van Goor, *De Nederlandse Koloniën: Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag 1997) 54.

³¹ Herman Burgers, *De Garoeda en de Ooievaar: Indonesië van kolonie tot nationale staat* (Leiden 2011) 64.

³² Van Goor, *De Nederlandse Koloniën* 54.

³³ Ibidem 75.

van hunne ambten en officiën te deporteren, en met of zonder gage naar huis te zenden'.³⁴

Mensen onder dienstcontract kon de VOC contractueel beperken, maar de VOC kon ook vrije burgers, vreemdelingen en de inheemse bevolking, mits een gevaar voor de koopmansbelangen, in hun vrijheden beperken.³⁵ De exorbitante rechten hadden dus een koloniaal karakter en waren van oorsprong gemaakt om de handelsbelangen van de VOC te beschermen.

Europeanen in Nederlands-Indië konden de machthebbers terug sturen naar Europa, maar voor inheemse en Aziatische personen die als een gevaar werden gezien was dit anders. Zij waren niet uit Europa afkomstig en zij zouden in Europa waarschijnlijk een nog grotere dreiging vormen. Daarom kon er besloten worden om deze personen te verbannen naar andere delen van de archipel.³⁶ Dat het verbannen van tegenstanders naar een ander deel van de kolonie, of zelfs naar een ander land, voor de kolonisator geen ongebruikelijke maatregel was blijkt uit het leven van Autshumao. Autshumo, een Khoekhoe leider uit Zuid-Afrika en door voormalige president van Zuid-Afrika Thabo Mbeki omschreven als '*South Africa earliest freedom fighter*', werd in de 17de eeuw verbannen. Door de Britten werd hij in de jaren dertig van de 17de eeuw op een Engels schip als politiek tegenstander meegenomen vanuit Kaap de Goede Hoop naar Java. Vervolgens werd Autshumo door de Nederlanders gezien als een tegenstander en als een gevaar voor het gezag in Nederlands-Indië. Als gevolg hiervan werd hij in 1752 gevangengezet op Robbeneiland.³⁷ Dit is slechts een van de vele voorbeelden waaruit blijkt dat voor koloniale grootmachten het verbannen van criminelen en politieke tegenstanders geen uitzonderlijke maatregel was. Belangrijk is wel dat het hier om individuen ging en dat zij soms vrij waren op de nieuwe locatie.

In de 19de en 20ste eeuw bestond de VOC niet meer, maar werden de exorbitante rechten nog steeds gebruikt om de algemene Nederlandse belangen te beschermen. De Nederlandse regering zag Nederlands-Indië namelijk als een winstgewest en kon gebruik maken van de exorbitante rechten om individuen eenvoudig te laten verwijderen indien zij een bedreiging waren. Dat de Nederlandse regering Nederlands-Indië nog als een winstgewest zag blijkt uit het regeringsreglement uit 1854, in de Memorie van toelichting stond dat Nederlands-Indië een winstgewest was 'dat aan Nederland zal blijven verschaffen de stoffelijke voordeelen die het doel waren van de veroveringen'.³⁸

Indien een persoon gevaarlijk werd geacht voor de openbare rust en orde kon hij gedwongen worden de kolonie te verlaten. Dit recht werd exorbitant omdat de personen in kwestie geen toegang tot een rechter hadden en zij tevens zonder het plegen van strafbare handelingen konden worden verbannen.³⁹ Het hanteren van deze exorbitante rechten in Nederlands-Indië zou tegenwoordig in strijd zijn met het *Nulla poena sine lege*, artikel zestien van de grondwet, waardoor geen feit strafbaar is indien daaraan geen voorafgegane wettelijke strafbepaling is. Tevens was het hanteren van het begrip *Rust en Orde* niet duidelijk omdat dit namelijk erg subjectief was. De term, maar ook de manier van beschermen van de rust en orde, laat veel aan de interpretatie over. Zo konden er bijvoorbeeld veroordelingen plaats vinden omdat de gezaghebber dit kon beargumenteren met het feit dat hij deze persoon een gevaar voor de rust en orde vond.

³⁴ Efthymiou, *Grondrechten* 42.

³⁵ Daan van der Zee, *Mogen de exorbitante rechten in Indië gehandhaafd blijven* (1936) 581.

³⁶ Kerry Ward, *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* (Cambridge 2009) 85.

³⁷ Ward, *Networks of Empire* 2.

³⁸ Van der Zee, *De exorbitante rechten* 583.

³⁹ Jongsmans, *De Exorbitante rechten* 5.

Ook was het mogelijk dat criminelen of andere ordeverstoorders werden verbannen naar een kamp, Digoel was dan wel een nieuw kamp maar zeker niet het eerst kamp in Nederlands-Indië. Zo waren er waren werkkampen waar bannelingen onder erbarmelijke omstandigheden moesten werken. De tinmijnen in Bangka, de goudmijn Rejang Lebenog en de steenkoolvelden in diverse delen van het land kunnen worden omschreven als werkkampen. Deze plekken bestonden al sinds de 19de eeuw en uit een rapport uit 1900 blijkt dat het sterftecijfer in de mijn Rejang Sulit rond de 37 procent lag en dat 'de lijken in de rivier werden gesmeten'.⁴⁰ Vanaf 1920 werden de omstandigheden relatief gezien beter en werden lijfstraffen vervangen door boetes, voor deze veranderingen kwamen lijfstraffen in de Ombilinmijn gemiddeld drie keer per jaar per persoon voor. Toen kamerlid Van Kol in 1903 de mijn bezocht zag hij dat de gevangenen zelfs in het hospitaal lijfstraffen kregen. In deze kampen was het grootste deel dwangarbeider en het kamp was opgericht vanwege de arbeidsmogelijkheden op die locatie.⁴¹ Digoel daarentegen werd opgericht als opvangplaats voor politieke gevangenen met als hoofddoel het isoleren van personen, terwijl arbeid slechts bijzaak was. Het doel van het kamp maakt Digoel uniek in vergelijking met andere kampen in Nederlands-Indië.

Ter verduidelijk is zichtbaar dat het kamp Noesakambang een andere doelstelling had dan Digoel. Noesakambang werd rond 1905 opgericht, slechts twee decennia voor Digoel, voor het interneren van Atjeeërs. De situatie in Noesakambang was vergelijkbaar met de mijnen aangezien hier ook dwangarbeid was en er veel sterfgevallen waren. De Atjeeërs sloegen dan ook regelmatig op de vlucht, maar werden vrijwel altijd gepakt en kregen dan lijfstraffen. Het blijkt dat er veel geweld was in Noesakambang terwijl er over Digoel weinig tot geen bronnen met betrekking tot geweld zijn, waarmee het niet uit te sluiten is dat er helemaal geen geweld was. De personen in de gevangenis van Noesakambang waren voornamelijk dwangarbeiders, slechts een enkeling zat er wegens politieke redenen. De doelstelling van Noesakambang was het maken van winst door dwangarbeid.⁴² Hieruit blijkt dat de doelstelling het voornaamste verschil was tussen Noesakambang en Digoel.

Net als tussen de kampen waren er ook verschillen tussen de juridische statussen van personen. In de kolonie was er onderscheid tussen de bevolkingsgroepen en zagen de Nederlanders de inheemse bevolking niet als gelijkwaardig, dit is terug te zien in de Nederlands-Indische grondwet. In 1854 was er een categorisering binnen de grondwet op basis van drie elementen: ingezetenschap, Nederlands onderdaanschap of Nederlandschap en op basis van het behoren tot een wettelijke bevolkingsgroep.⁴³ Binnen deze groepering bestond weer onderscheid tussen Nederlanders, Nederlanders geboren in Nederlands-Indië en de oorspronkelijke inheemse bevolking. Dit juridische onderscheid was negatief voor de inheemse bevolking aangezien zij geen burgerrechten hadden. Zo kon men bijvoorbeeld niet werken voor adviserende of regelgevende organen, tenzij zij burgerrechten hadden. Later werd het onderscheid eenvoudiger door een wetwijziging en waren er voor de wet drie bevolkingsgroepen: Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen.⁴⁴

Dat er in het rechtssysteem geen gelijke behandeling was is ook terug te zien in de

⁴⁰ Piet Hagen, *Koloniale oorlogen in Indonesië: Vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing* (Amsterdam 2018) 50.

⁴¹ Hagen, *Koloniale oorlogen in Indonesië* 50.

⁴² Christien Bruinink-Darlang, *Hervormingen in de koloniale periode: verbeteringen in het Nederlands-Indisch strafstelsel in de periode 1905-1940* (Arnhem 1993) 161.

⁴³ Efthymiou, *Grondrechten* 23.

⁴⁴ Ibidem 27.

artikelen 45 tot en met 48 van het regeringsreglement uit 1854. Personen die niet in Nederlands-Indië waren geboren en een gevaar waren voor de openbare rust en orde kon op basis van artikel 45 worden verbannen naar een ander land. Personen die wel in Nederlands-Indië waren geboren kregen een gebiedsverbod of een nieuwe verblijfplaats. In beide gevallen moest de Gouverneur-Generaal dit overleggen met de Raad van Indië en alleen bij Nederlanders moest het worden doorgegeven aan de Staten Generaal, bij verbanning van de lokale bevolking was dit laatste niet nodig.⁴⁵ Dit had als gevolg dat het in de praktijk makkelijker was om de inheemse bevolking te straffen.

In dit regeringsreglement van 1854 gaan artikel 45 tot en met 48 over de exorbitante rechten en het toepassen van uitzettingen na het gebruik van de exorbitante rechten. De exorbitante rechten werden destijds omschreven als een noodrecht.⁴⁶ De exorbitante rechten zijn rechten die door de raad van Nederlands-Indië werden vergeven aan de gouverneur-generaal. Deze rechten gaven de gouverneur-generaal de macht om het recht op vrijheid te beperken, zonder tussenkomst van een rechter.⁴⁷ Tegenwoordig zou dit in strijd zijn met artikel zeventien, *Ius de non evocando*, van de Nederlandse grondwet. Door artikel zeventien van de huidige grondwet heeft een Nederlander altijd recht op de toegang tot een rechter. De exorbitante rechten waren eigenlijk een ingrijpende beperking van het grondrecht en gaven de gouverneur-generaal de macht om af te kunnen wijken van deze grondrechten.

Door gebruik te maken van de exorbitante rechten werd het voor De Graeff mogelijk om onder andere vermeende communistische leiders te interneren naar Digoel. Vanaf het moment dat de VOC de macht kreeg werden er criminelen en personen die een gevaar voor de staat waren verbannen.⁴⁸ Het verschil tussen deze twee termen is dat er bij verbanning sprake is dat een persoon, of groep, een bepaald land, of gebied, niet meer mag betreden en eventueel getransporteerd kan worden naar een ander gebied. Bij interneren gaat het om het in hechtenis plaatsen van een individu of een groep. In de casus van dit onderzoek is er sprake van internering aangezien een groep mensen onder dwang gezamenlijk naar een locatie moest en deze plek niet konden en mochten verlaten.

Wat Nederlands-Indië als kolonie voor Nederland was, was Brits-Indië voor het Verenigd Koninkrijk. Beide landen waren van belang voor de koloniale grootmacht en historici vergelijken deze twee landen dan ook vaak met elkaar wanneer zij onderzoek doen naar het koloniale verleden. In Brits-Indië waren er in de twintigste eeuw opstanden en Gosh betoogt dat er in Brits-Indië door de Britse regering speciale wetten werden gemaakt in de beginjaren van de vorige eeuw om Indiërs te kunnen veroordelen nadat zij in opstand waren gekomen.⁴⁹ In Nederlands-Indië waren er enkele jaren later communisten in opstand gekomen en was er de wens om deze personen te veroordelen, maar in tegenstelling tot Brits-Indië was het in Nederlands-Indië niet nodig om nieuwe wetten te maken. De exorbitante rechten bestonden namelijk al om mensen zonder proces te veroordelen. In Brits-Indië werd het na de nieuwe wetten eenvoudiger om mensen te veroordelen, maar er was nog altijd een rechter bij aanwezig. In tegenstelling tot de Britten hoefde De Graeff dus geen nieuwe wetten te maken indien hij een aanleiding had om mensen te verbannen of te interneren, hij kon gebruik maken van de exorbitante rechten.

⁴⁵ Jongmans, *De exorbitante rechten* 1.

⁴⁶ Ibidem 41.

⁴⁷ Efthymiou, *Grondrechten* 41.

⁴⁸ Ward, *Networks of empire* 51.

⁴⁹ Ghosh, *Gentlemanly Terrorists* 12.

De aanzet tot het interneren.

In de twintigste eeuw was er in Nederlands-Indië een Nederlandse regering en een gouverneur-generaal, maar er waren ook Indische partijen in de kolonie. In de kolonie waren een aantal partijen met diverse doelen en standpunten. Zo was er een islamitische partij, Sarekat Islam, maar waren er ook nationalistische (PNI) en een communistische partijen (PKI). Vanwege het opstandige karakter van deze partijen waren er door gouverneur-generaal Fock (1921-1926) maatregelen genomen, sindsdien waren grootschalige protesten verboden en werden partijleden voor uiteenlopende redenen vastgezet. Dit had als gevolg dat de nationalistische partij minder invloedrijk werd en het aantal confrontaties met het koloniale bestuur minder werd. Daar staat tegenover dat de communisten zich niet lieten afschikken en zij kwamen in 1926 in opstand.⁵⁰

De PKI was de grootste partij in Nederlands-Indië tot de jaren dertig van de vorige eeuw toen de nationalisten meer macht kregen. Maar voordat de nationalisten het koloniale gezag konden ondermijnen hadden de communisten ook een poging gedaan om dit te realiseren. Dat er vanuit de Nederlandse regering angst was voor deze partij is te verklaren aangezien het een van de oudste communistische partijen in Azië was en de grootste communistische partij na het 'Sino-Sovjet bloc'.⁵¹ Deze partij werd in 1914 opgericht en een van de grootste initiatiefnemers was de Nederlandse marxist Henk Sneevliet. In deze periode was het een doel van de PKI om samen te werken met de Sarekat Islam, om samen een revolutionaire massabeweging te starten. Geïnspireerd door de marxistische nationalistische ideeën waren beide partijen uit op onafhankelijkheid voor Nederlands-Indië. Uiteindelijk werd in 1923 de kloof tussen de PKI en de Sarekat Islam te groot en konden zij niet meer verder samenwerken. De PKI kon toen veel leden van de Sarekat Islam overnemen en werd zo de grootste partij.⁵² Rond 1925 daarentegen had de PKI een terugval en de communistische politicus Tan Malaka zei dat de PKI te klein was, slecht georganiseerd was en te weinig geld en wapens had. Stalin had zich ook eenmaal uitgesproken over de situatie en zei, *'The communist in Java, who recently erroneously put forward the slogan of a soviet government for the country, suffer, it seems, from a [Leftist] deviation which threatens to isolate the Communist Party from the masses and to transform it into a sect'*.⁵³

De communisten uit Nederlands-Indië konden zich niet vinden in deze kritiek en kregen ook een steeds groter verlangen naar een onafhankelijk Indonesië. Men ging zich opmaken voor een revolutie met als doel een zelfstandig Indonesië. Indien de communisten hierin zouden slagen zouden zij meer politieke invloed krijgen en konden ze bij de andere communistische landen terecht voor hulp. De verspreiding van de revolutionaire gedachte ging eerst mondeling, maar later kwam er een effectief ondergronds systeem en kon de revolutie beginnen.⁵⁴

De uiteindelijke opstand en de internering van communisten vonden plaats aan het eind van 1926, in dat jaar had Andries Cornelis Dirk de Graeff de functie van gouverneur-

⁵⁰ H.W. van den Doel, *Het Rijk van de Insulinde: Opkomst en ondergang van een Nederlandse Kolonie* (Amsterdam 1966) 223.

⁵¹ Brackman, *Indonesian Communism* 1.

⁵² Ibidem 10.

⁵³ Ibidem 14.

⁵⁴ Ibidem.

generaal overgenomen van Dirck Fock. Fock had het op zijn beurt overgenomen van Johan Paul van Limburg Stirum. De keuze voor De Graeff zou gebaseerd zijn op de veronderstelling dat hij het beleid van Van Limburg Stirum zou voortzetten, zij hadden dan ook veelvuldig briefcontact.⁵⁵ De Graeff had bij zijn aanstelling direct voor- en tegenstanders in Nederland en in Nederlands-Indië. Zoals de titel van het boek van Herman Smit als zegt zat de gouverneur-generaal direct tussen twee vuren. Aan de ene kant vond een deel van de Nederlanders hem 'te slap' omdat hij sprak over een goede verstandshouding met de inheemse bevolking, de Java-bode had zelfs de wens dat De Graeff destijds al de communisten en de 'zogenaamde goedwillende nationalist' zou aanpakken. Aan de andere kant was onafhankelijkheid het doel van een deel van opstandige inheemse bevolking. De Graeff was zich hiervan bewust en schreef naar Van Limburg Stirum dat het werk zwaar was, maar dat hij ondanks alles een bevoorrecht mens was. De Graeff zag in dat de situatie gecompliceerd was en dat het vooral op hem aankwam aangezien 'men aan adviseurs weinig heeft, adviezen geven is vrij eenvoudig wanneer men voor de uitvoering geen verantwoording draagt'.⁵⁶

Onder het bewind van Fock was er al sprake van communistische dreiging. Daar komt bij dat Fock bang was voor de mogelijkheid dat de communisten en de nationalist' zouden gaan samenwerken.⁵⁷ Deze dreiging had als gevolg dat minister Simon de Graeff vond dat communistische verenigingen verboden moesten worden, indien dit juridisch niet mogelijk was moest er een speciale strafbepaling komen bij 'spreekdelicten'. Zo moest het schreeuwen van bijvoorbeeld de leus 'Indië los van Holland' op een besloten vergadering gaan leiden tot zeven jaar gevangenisstraf. De Graeff vond dat de straf zwaar moest zijn aangezien hij tijdens een bezoek aan de gevangenis had waargenomen dat men eten kreeg en kon leren waardoor het verblijf werd gezien als aantrekkelijk en niet als afschrikwekkend.⁵⁸

Door het toevoegen van de artikelen bis en ter aan het wetboek van strafrecht in 1926, waarin verstoring van de rust en openbare orde en alle vormen van omwentelingen en aantastingen van het overheidsgezag strafbaar werden gesteld, werd het toppunt bereikt. Door deze aanvulling werd het mogelijk om elke vorm van protest of oppositie tegen het Nederlandse koloniale gezag strafrechtelijk te vervolgen.⁵⁹ Dat De Graeff zich ondanks deze verandering nog steeds moest beroepen op de exorbitante rechten geeft aan dat het om een zeer bijzondere situatie ging. Het lijkt erop dat er tegen de geïnterneerden zeer weinig tot geen bewijs was, anders zou De Graeff geen gebruik hoeven te maken van de exorbitante rechten en konden de communisten een juridisch proces krijgen.

De angst van bestuurders in Nederlands-Indië voor opstanden werd in 1926 werkelijkheid en er kwamen communistische opstanden op Java en Sumatra. Op Java was er in november 1926 een opstand en op Sumatra was er in januari 1927 een opstand.⁶⁰ Over de eerste opstand schreef de Graeff naar Van Limburg Stirum dat het niet impulsief was. Zo waren de communisten al een jaar bezig met de voorbereidingen, het enige punt van discussie was de datum. Zo dachten de communisten eerst om tijdens de bestuurswisseling op 7 september 1926 in opstand te komen, maar uiteindelijk kozen de communistische opstandelingen voor de nacht van 12 op 13 november. Dit zou volgens De Graeff te maken

⁵⁵ Smit, *Landvoogd* 41.

⁵⁶ Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 403 A.C.D. de Graeff, nummer toegang 2.21.211, inventarisnummer 23.

⁵⁷ Smit, *Landvoogd* 53.

⁵⁸ Ibidem 52.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Blumberger, *De communistische beweging* 72.

hebben met de sterfdag van Sun Yat-Sen, om zo Chinese steun te krijgen, of met een Russische herinneringsdag in de Sovjetgeschiedenis om zo Russische steun te krijgen.⁶¹ Door deze uitspraak is het direct inzichtelijk dat de Graeff doorhad dat het geen impulsieve opstand was, maar dat het om een organisatie ging met vaardigheden en intelligentie om een opstand te kunnen regisseren. Deze groep was dus een gevaar voor de openbare rust en orde. Ook is het duidelijk geworden dat men bang was voor steun en betrokkenheid van andere communistische landen.

Uit een combinatie van verslagen direct na de opstand en een beknopt totaaloverzicht blijkt dat de opstand begonnen was in de residentie Bantam op Java. Door de houding van de lokale bevolking van Bantam ten opzichte van de Nederlanders was dit de ideale locatie voor opruiing. Door de verhoogde 'extremistische propaganda' kreeg het bestuur door dat er meer onrust was in de kolonie en hadden de Nederlanders het idee dat er opstanden zouden gaan plaatsvinden. Onder het mom van het beschermen van de bevolking tegen terroristische acties werd er een extra compagnie naar Bantam gezonden en werden er communistische leiders gearresteerd.⁶² Uiteindelijk zorgde deze acties waarschijnlijk alleen maar voor meer onrust en weerstand.

Over de opstand werd in een verslag op 13 november al geschreven dat het uitgebreid was, maar tegelijkertijd onhandig opgezet. Ook zou de politie al enige dagen op de hoogte zijn, al wisten ze niet de precieze details.⁶³ Doordat de Nederlanders al op de hoogte waren van een eventuele opstand konden ze de aanval afslaan zonder dat er veel doden vielen.⁶⁴ De opstand in Batavia is slechts een voorbeeld, de verslagen over de opstanden in de nacht van 12 op 13 november te Tangerang, Menes, Tjening en in Preanger zijn vergelijkbaar. Dat het om een echte opstand ging blijkt uit het doorzettingsvermogen van de communisten aangezien zij op 15 november weer in aanraking kwamen met militairen en er weer doden en gewonden vielen. Op 18 november waren er alleen op midden Java al 300 mensen geborgen, het was duidelijk dat het niet om een kleinschalige impulsieve actie ging. Het plan van deze actie was om strategische doelen uit te schakelen om zo het koloniale bestuur te kunnen omverwerpen, dit was alleen niet gelukt.⁶⁵

Dat de opstand geen succes was kwam doordat de politie in eerste dagen na de opstand diverse huiszoekingen had gedaan bij personen die werden gezien als de leiders van de communistische organisatie. Ten gevolge van de arrestatie van Moenthalib te Cheribon werd het gehele complot op Midden-Java duidelijk. Zo waren er in de maanden voor de opstand minstens tienduizend brieven verzonden naar personen in heel Nederlands-Indië met de oproep om te beginnen met het verzet op Midden-Java.⁶⁶ Ondanks dat de opstand op Java, en later op Sumatra, geen succes was zat de schrik er goed in bij de Nederlanders in Nederlands-Indië. Door de grootschalige opzet en het feit dat het niet om een klein incident ging maar om een georganiseerd plan, waar wel tweeduizend personen bij betrokken waren,

⁶¹ NL-HaNA, Graeff, de ,2.21.211, inv. nr. 23.

⁶² Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 308.

⁶³ Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 305.

⁶⁴ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1940, 2.0.36.51, inv.nr. 305.

⁶⁵ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 307.

⁶⁶ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 306.

waren de Nederlanders bang geworden voor de communisten.⁶⁷ Dit gevoel werd alleen maar heftiger toen bleek dat deze organisatie ook beschikking had over geweren en steekwapens, zo waren er alleen in Kederi al meer dan duizend slag- en steekwapens in beslag genomen.⁶⁸

Twee zaken zijn opmerkelijk aan deze opstand. Allereerst vocht kapitein Becking tegen de communisten. Als leidinggevende zag hij dus ook waarschijnlijk dat zijn mannen gewond waren geraakt, of stierven, door toedoen van de communisten. Dezelfde Becking werd in december gekozen als opperbevelhebber van het interneringskamp Digoel dat dus in het leven werd geroepen voor de communisten waar hij tegen gevochten had.⁶⁹ Het tweede opvallende is dat er door de talloze arrestaties van de leiders veel informatie was verkregen. Zo werd duidelijk dat het doel van de opstand was om het gezag volledig te verwerpen om vervolgens de Sovjetrepubliek Indonesië uit te kunnen roepen. Tevens hadden de Nederlanders het idee dat deze communistische opstanden en de partij slechts een dekmantel waren voor een grotere extremistische partij met buitenlandse relaties. Zo zouden er op diverse plekken in de kolonie krijgsvoorraden zijn en zouden er op Java 84 mitrailleurs zijn verstoppt door de extremisten. Deze ontdekkingen hadden als gevolg dat het duidelijk werd dat het niet genoeg was om deze leiders in de gevangenis te zetten. Indien de leiders naar de gevangenis zouden gaan zouden er namelijk veel studenten zijn geweest die de weggevalen posities graag zouden innemen.⁷⁰ Net als in Brits-Indië was er een groep, waar ook studenten bij betrokken waren, in opstand gekomen en zij waren een groot gevaar voor het gezag. De regering had hierdoor het idee gekregen dat ze wel effectief moesten ingrijpen om erger te voorkomen.

Tot slot kunnen we concluderen dat de exorbitante een koloniale oorsprong hadden en al lang bestonden in Nederlands-Indië. Dat er in deze moeilijke situatie gebruik werd gemaakt van de exorbitante rechten valt op basis van het verleden wel te verklaren aangezien dit recht dus al bestond. In Brits-Indië moesten er nieuwe wetten worden gemaakt om de mensen te kunnen veroordelen die geen strafbare feiten hadden ondergaan. De overeenkomst die er wel was met Brits-Indië was het feit dat er studenten en dus intellectuele bij de opstand betrokken waren, wat nog meer angst bij de Nederlandse regering als gevolg had.

Toch moest er iets gebeuren vanwege de communistische opstanden en de mogelijke dreiging voor de openbare rust en orde in Nederlands-Indië. De Javabode zag de ernst van de situatie in en schreef *'Het psychologische moment is aangebroken voor de inlossing van de belofte van jhr. de Graeff in zijn intrede gedaan, dat met onverbiddelijke gestrengheid tegen extremistische elementen zal worden opgetreden'*.⁷¹

⁶⁷ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 306.

⁶⁸ Blumberger, *De Communistische beweging* 82.

⁶⁹ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 306.

⁷⁰ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 321.

⁷¹ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 308.

H2 De beweegredenen van De Graeff voor het toepassen van de exorbitante rechten.

De exorbitante rechten hadden een koloniaal karakter en waren bedacht om de handelsbelangen te beschermen. De Graeff besloot deze rechten toe te passen in 1926. De vraag is of dit noodzakelijk was, hij had immers ook een juridisch proces kunnen aanspannen. Uit het persoonlijke archief De Graeff zal duidelijk worden of De Graeff zelf achter het gebruik van de exorbitante rechten stond.

Door de communistische opstanden op Java en Sumatra werd het duidelijk voor De Graeff dat er onvrede was in Nederlands-Indië. Desalniettemin schreef De Graeff naar Van Limburg Stirum dat hij tot op een zekere hoogte dankbaar was voor deze uitbarsting, nu kon hij het probleem tenminste oplossen. De gouverneur-generaal had namelijk al enige tijd het gevoel dat er ondergronds iets 'broeide'. Overigens was De Graeff van mening dat hij niet de oorzaak was van de opstanden, het zou puur toeval zijn geweest dat het na de bestuurswissel plaatsvond. Dat bijvoorbeeld het Amsterdamsche handelsblad een verband zag tussen het optreden van De Graeff en de opstand liet hem onverschillig.⁷² Wat de Graeff en andere bestuurders niet onverschillig liet was het communisme, vooral het idee dat de communistische grootmachten invloed konden gaan uitoefenen in Nederlands-Indië. Door de opstanden hadden de communisten een masker afgeworpen waardoor het duidelijk was wie er allemaal bij deze communistische organisatie waren aangesloten. De opstanden bevestigden ook waarom deze personen door de Nederlanders als een gevaar voor de staat werden gezien. Simon de Graaf had namelijk al eerder aangegeven dat er hardere straffen moesten komen voor deze personen, door de opstanden was de Graeff ook tot deze conclusie gekomen. Incidentele strafvervolgingen en vergaderverboden waren niet genoeg, de dreiging kon alleen worden bezworen worden door de communistische leiders onschadelijk te maken.⁷³

Om de dreiging te kunnen neutraliseren vond er enkele dagen na de opstand op 18 november 1926 een speciale vergadering plaats. Na afloop van deze vergadering schreef de Graeff dat er tijdens deze vergadering 'de meest wilde denkbeelden ter tafel werden gebracht, maar dat niemand met een realistische en praktische oplossing kwam'. Voor de vergadering was er al contact geweest tussen de gouverneur-generaal en de procureur-generaal en zij hadden samen al een plan bedacht. H.G.P. Duyfjes was al procureur-generaal belast met de handhaving en vervolging in Nederlands-Indië en gezamenlijk hadden zij voor de vergadering het idee van het interneren van personen naar één locatie besproken.⁷⁴ Tijdens de vergadering kwam De Graeff bij gebrek aan betere ideeën met zijn idee over het interneren naar Digoel. Volgens de Graeff leek het alsof de overige leden van de vergadering opgelucht waren dat er eindelijk een concreet en uitvoerbaar plan was. Indien dit uit een normale briefwisseling of een algemeen verslag kwam zou dit door de Graeff kunnen zijn geschreven om zijn besluit te rechtvaardigen, maar omdat deze informatie uit een persoonlijke briefcorrespondentie komt is het betrouwbaarder aangezien De Graeff zijn besluit niet aan het verdedigen was.⁷⁵

In dit plan van De Graeff was er gedacht om tweehonderd tot driehonderd personen naar Digoel te sturen. De keuze om individuen gezamenlijk naar één locatie te interneren zou

⁷² NL-HaNA, Graeff, de, 2.21.211, inv.nr. 23.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Smit, *Landvoogd* 57.

⁷⁵ NL-HaNA, Graeff, de, 2.21.211, inv.nr. 23.

voortvloeien uit het feit dat individuele strafvervolgingen en het verbieden van vergaderingen niet genoeg was. Voor personen die moorden of andere misdaden hadden begaan zou een juridisch proces komen met een verblijf in de gevangenis als gevolg. Voor de overige personen die geen duidelijke strafbare handelingen hadden verricht was een juridisch proces niet geschikt en werd er gebruik gemaakt van de exorbitante rechten. Het doel hiervan was om de leiders die een gevaar zouden vormen voor de openbare rust en orde te interneren.⁷⁶

Dat de opstand van 12 op 13 november 1926 geen succes was kwam volgens historicus H.W. van den Doel voornamelijk doordat men een dag van tevoren wist dat er een opstand zou komen. Tevens wist het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) onder leiding van kapitein L.Th. Becking een einde te maken aan de opstanden.⁷⁷ Na deze opstand ontstond er een periode waarin de Nederlanders angstig waren voor de communisten. De opstand op Sumatra in 1927 maakte duidelijk dat het niet om een incident ging en dat men terecht bang was. Ondanks dat deze opstand redelijk snel werd neergeslagen was het de Nederlanders en de Graeff duidelijk geworden dat er iets moest gebeuren om de controle in Indonesië niet te verliezen.⁷⁸

De Nederlands-Indische kranten op Batavia schreven ook direct over de opstanden. Het Nieuws van de Dag omschreef de opstand als brutaal, maar ook om medelijden mee te krijgen. De opstand was volgens deze krant ongevaarlijk omdat het zo klungelig was opgezet. De Javabode daarentegen schreef dat het wel zorgvuldig was opgezet. Volgens de Javabode zou het geen effect hebben om de opstandelingen 'tegen de muur te zetten' zoals eerder was voorgekomen, er moest een andere oplossing komen.⁷⁹

Strategische keuze

De oplossing voor dit probleem was in de ogen van De Graeff het interneren van de opstandelingen naar Digoel, verbannen was overigens niet ongebruikelijk in de kolonie. Nederlands-Indië was een eilandengroep en het was dus vrij eenvoudig om personen te verbannen naar een ander eiland, of naar een ander land zoals in het geval van Autshumo. De Indische archipel is namelijk zo groot dat onruststokers geplaatst konden worden in een voor hun onbekende gemeenschap. Voor de communistische leiders was dit alleen anders omdat zij hun gedachten ook vanaf een ander eiland konden overbrengen op de rest van de bevolking.⁸⁰ De strategie om mensen naar andere delen van het land te verbannen was dus niet effectief voor de communisten

Het is duidelijk dat De Graeff samen met Duyfjes op het idee was gekomen om personen gezamenlijk te interneren, maar hoe hij op dit idee kwam is niet duidelijk. Tijdens de vergadering hadden de andere leden weinig ideeën naar voren gebracht, De Graeff kwam dan ook pas aan het eind van de vergadering met dit voorstel waardoor er wel ruimte was voor andere ideeën. Het lijkt erop dat de andere leden van de vergadering weinig invloed hebben gehad op De Graeff. Dat niemand met een vergelijkbaar voorstel kwam doet vermoeden dat deze optie niet voor de hand lag. Door de ernst van de situatie en de tijd, lijfstraffen en dwangarbeid waren net verboden, was een isolatiekamp waarschijnlijk in de ogen van de

⁷⁶ Smit, *Landvoogd* 57.

⁷⁷ Van den Doel, *De Insulinde* 223.

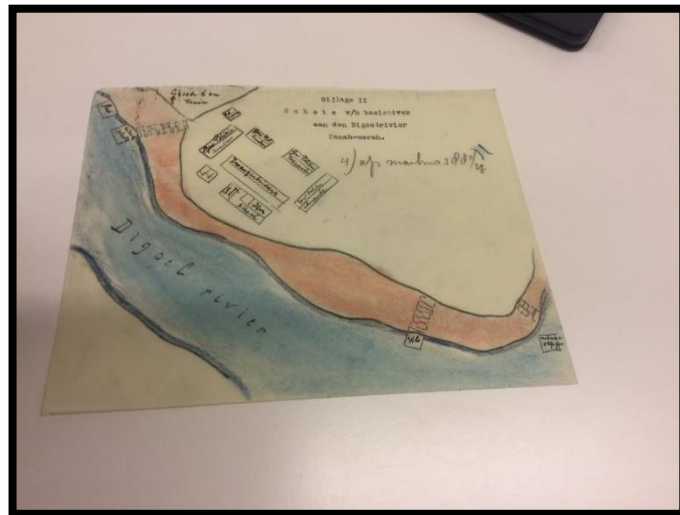
⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 306.

⁸⁰ Cribb, *Penal Settlement* 12.

regering de minst slechte optie van de mogelijkheden die er waren. Het beginnen van een werkkamp zou in strijd zijn met de nieuwe wetten en de nieuwe weg die was ingeslagen in Nederlands-Indië, dus besloot men om de communisten te interneren naar Digoel in Nieuw-Guinea.

De keuze voor Nieuw-Guinea was vooral gebaseerd op het feit dat het afgelegen en onbekend was. Deze locatie was dus geschikt om personen te isoleren, de kans dat zij in contact kwamen met de buitenwereld was nihil. Dit kwam doordat Digoel midden in de jungle lag en in deze jungle zouden alleen ‘wilde en kannibalen’ leven.⁸¹ Uit afbeelding 1 blijkt dat er weinig bekend was over Digoel, dit is namelijk geen gedetailleerde kaart en het bevat weinig informatie. Deze schets is de meeste gedetailleerde kaart van Digoel uit 1926 in het archief waar de belangrijkste informatie werd opgeslagen, het is niet aannemelijk dat er veel betere kaarten waren anders hadden deze waarschijnlijk ook in het archief gezeten. De kennis of de interesse ontbrak blijkbaar om een gedetailleerde kaart te produceren op het moment dat de eerste personen naar Digoel vertrokken. Als dit daadwerkelijk de meeste gedetailleerde kaart was dan wist men weinig over deze locatie. De schets bestaat uit een onnauwkeurige indeling van het kamp. Het is merkwaardig dat er een kamp werd opgericht op een plek waar men zo weinig van af wist.

Afbeelding 1: Schets uit 1926 van het kamp Digoel.⁸²

Het is mogelijk dat De Graeff voor het interneren heeft gekeken bij ander koloniale machten zoals de Britten. Tijdens de koloniale periode was het voor de koloniale machten niet ongebruikelijk om te interneren. Uit diverse bronnen uit het Nederlands koloniaal archief van 1928 blijkt dat de Portugezen plannen hadden om een communisten te interneren naar Oost-Timor. De Nederlanders hadden dus contact met de andere koloniale machten en het is goed mogelijk dat De Graeff door andere landen op het idee was gekomen van Digoel.⁸³

Hoe de Graeff exact op dit idee was gekomen is niet geheel duidelijk, maar door een telegram uit 1926 naar de minister van koloniën is wel meer bekend over zijn gedachtegang

⁸¹ Schoonheydt, *Boven-Digoel* 1.

⁸² Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 313.

⁸³ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 313.

met betrekking tot interneren zelf. Het interneren van de communistische leiders werd door De Graeff en de regering niet gezien als een straf, maar als een maatregel. De regering zou het betreuren om ‘grootschalig te interneren, maar de maatschappij heeft recht op bescherming tegen het communistische gif en daarvoor is de maatregel onmisbaar’.⁸⁴ Het interneren werd legitiem gemaakt door het te typeren als een maatregel ten behoeve van de maatschappij in plaats van het straffen van opstandelingen.

Blumberger schreef 1928 al dat de regering ‘had besloten den communistischen leiders [...] een bepaalde plaats binnen Nederlands-Indië tot verblijf aan te wijzen’. Het aanwijzen van het verblijf, het interneren, omschreef Blumberger als een maatregel en niet als een straf. Ondanks dat gezaghebbers deze maatregelen zouden betreuren moesten zij dit doen om de bevolking tegen het ‘communistische gif’ te beschermen, in eerste instantie zou het alleen om communistische leiders gaan. De Graeff zelf gaf verder weinig toelichtingen op het interneren, Blumberger daarentegen schreef dat dit nodig was aangezien eerder geïnterneerde communistische leiders als Semaoen, Tan Malaka en Raden Darsono misbruik hadden gemaakt van hun vrijheden tijdens de verbanning. Zij waren namelijk verbannen maar konden vanuit China en Rusland doorgaan met bestrijden van de openbare rust en orde in Nederlands-Indië. Door deze gebeurtenissen uit het verleden had de Indische regering besloten om geïnterneerden niet meer naar andere landen te verbannen, dus besloten ze om deze personen te interneren naar één locatie onder toezicht.⁸⁵

De Graeff zag de communisten als een unieke groep binnen de samenleving, de maatregel van het interneren naar Digoel werd destijds namelijk alleen worden toegepast op communistische leiders en niet op de rest van de bevolking. Het grootste deel van de inheemse bevolking had namelijk niks te maken met de opstand, alleen ‘het uitschot der maatschappij had verzet geboden’.⁸⁶ De courant schreef bijvoorbeeld dat van de vijftientigduizend inwoners in Batavia er vijfhonderd hadden meegedaan aan de opstand, zo waren bijvoorbeeld de nationalist niet betrokken bij de opstand. De Graeff achtte het nog mogelijk om met de nationalist te praten omdat hij van mening was dat de nationalist nog niet hetzelfde dachten als de communisten, maar dat dit in de toekomst wel is kon gaan veranderen.⁸⁷ De Graeff had dit goed ingeschat en enkele jaren na deze uitspraak werd dit ook duidelijk voor de rest van Nederland toen er nationalistische leiders naar Digoel moesten.

Het doel van het interneren was niet om de communistische leiders te vermoorden of te straffen, maar door de communisten te isoleren van de samenleving zouden zijn geen gevaar meer zijn. Deze keuze had diverse oorzaken. Allereerst had het geen zin om het gebruikelijke beleid rondom het interneren te handhaven doordat dit alleen maar averechts zou werken en de leiders nog steeds invloed konden uitoefenen. Vervolgens bleek dat slechts een klein deel van de bevolking actief was tijdens de opstand. Het gevaar was alleen de ‘inactieve opstandeling’ in Nederlands-Indië. Als personen uit deze groep ook in opstand waren gekomen was dit waarschijnlijk niet meer te controleren. Tot slot had De Graeff toen hij begon aan zijn ambt de wens om de goede relatie met de inheemse bevolking te onderhouden aangezien De Graeff het idee had dat inlanders het bestuur vertrouwden en waardeerden. Hij kwam er alleen achter dat er helemaal geen goede relatie was om te onderhouden. Over Atjeh schreef de Graeff ‘het absolute tegendeel is waar; de Atjeher haat

⁸⁴ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 287.

⁸⁵ Blumberger, *De communistische beweging* 1.

⁸⁶ Smit, *Landvoogd* 57.

⁸⁷ NL-HaNA, Graeff, de, 2.21.211, inv.nr. 23.

ons, al bukt hij voor onze overmacht. Men voelt en ziet overal stille vijandige blikken en in enkele steden werd ik voor “kafe” uitgescholden, voornamelijk door kinderen’. Uit deze woorden blijkt dat er niet overal een goede verstandshouding was tussen de koloniale heersers en de inheemse bevolking.⁸⁸ Om te voorkomen dat de communistische leiders deze groep kon beïnvloeden om in opstand te komen was het dus nodig om de leiders te isoleren.

Het argument dat maar een klein deel in opstand kwam is niet fout, het ging hier immers om de actieve opstandelingen. Echter een groot deel van de inheemse bevolking had absoluut geen sympathie voor de koloniale overheerser. Deze groep had dus de potentie om in opstand te komen waardoor men besloot de communistische leiders te isoleren zodat de leiders de rest niet konden beïnvloeden. Het isoleren van communistische, en in 1936 nationalistische, leiders was dus vooral een maatregel om te voorkomen dat de massa in opstand zou komen.

De Graeff moest dus optreden tegen de opstandelingen, maar zag in dat niet alle opstandelingen een juridisch proces konden krijgen. Een juridisch proces was tijdrovend en er was niet altijd genoeg bewijs. Dat een deel van de opstandelingen hierdoor vrijuit zou gaan en een gevaar zou blijven vormen was een reële mogelijkheid. Om dit te voorkomen was De Graeff genoodzaakt gebruik te maken van de exorbitante rechten. Personen die in zijn ogen in aanmerking kwamen voor internering kregen een speciale behandeling. In de tijd voor De Graeff was er ook al gebruik gemaakt van dit recht om de openbare rust en orde te bewaken. Tussen 1845 en 1920 was er bij 1145 personen gebruik gemaakt van de exorbitante rechten. Diefstal, moord en slavenhandel, maar ook verzet tegen inheemse vorsten en ongepast gedrag waren de oorzaken voor het gebruik van de exorbitante rechten.⁸⁹ De Graeff koos er echter voor om personen te interneren aangezien zij een dreiging zouden vormen voor de openbare rust en orde. Vanaf 1926 had De Graeff met de exorbitante rechten meer dan duizend personen met een connectie met PKI geïnterneerd.⁹⁰

Het gebruik van de exorbitante rechten werd gelegitimeerd omdat het niet om een straf zou gaan. Het was een maatregel om de maatschappij te beschermen en om de rust en openbare orde te behouden. Blumberger schreef ter verduidelijking, ‘internering is geen straf, immers niet bij rechterlijke vonnis wordt opgelegd zouden degenen der in hechtenis genomen communisten [...] door het middel der z.g. verbanning onschadelijk moeten worden gemaakt’.⁹¹

Het uitvoeren van de internering.

Voor De Graeff waren er genoeg redenen om mensen te interneren naar één locatie. Door een isolatiekamp te beginnen week hij af van het beleid voor hem, een interneringskamp om politieke tegenstanders te isoleren bestond niet in Nederlands-Indië. Het interneren van personen was overigens niet ongebruikelijk, het was alleen niet gebruikelijk dat de exorbitante rechten alleen werden toegepast op politiek gevangenen met als doel hen te isoleren van de samenleving. Als locatie was het onbewoonde Digoel gekozen waar men nog een kamp moest opbouwen. Wat opvalt is dat het archief van het ministerie van koloniën zeer omvangrijk en

⁸⁸ NL-HaNA, Graeff, de, 2.21.211, inv.nr. 23.

⁸⁹ Efthymiou, *Grondrechten* 49.

⁹⁰ Cribb, *Penal settlement* 17.

⁹¹ Blumberger, *De communistische beweging* 109.

gedetailleerd is, maar dat er weinig is terug te vinden over de exorbitante rechten.

Dat er weinig over de exorbitante rechten werd geschreven is terug te zien in de archiefstukken over de internering van communisten uit Djokjakarta. Uit het archief blijkt dat er in 1926 ook communisten in Djokjakarta in opstand waren gekomen en dus waren zij een gevaar voor de openbare rust en orde. Naar aanleiding van deze opstand zond procureur-generaal Duyfjes op 10 januari 1927 een 'doortik van het schrijven van de directeur van justitie en de resident van Djokjakarta' naar de gouverneur-generaal De Graeff. Onderwerp van deze 'zeer geheime brief met veel spoed' was het 'voorstel tot interneren van P.K.I. leiders en propagandisten in het gewest Djokjakarta'.⁹² De bijlage van deze brief omvat de namen van diverse communisten die actief waren in Djokjakarta. Ook stond er dat afgezien van de personen Atmosandi en Margono de overige 'opgegeven lieden ook ten Hoofdparkette bekend als behorende tot de gevaarlijke kern der P.K.I.'. Over het interneren werd indirect aangegeven dat de gebruikelijke wijze geen effect zou hebben gehad aangezien 'zy hun bewegingsvryheid zullen blyven misbruiken om de bevolking aan te sporen tot een misdadig verzet tegen de bestaande orde van zaken'. Tot slot werd er een 'eerbiedig verzoek' gedaan om de personen, met uitzondering van Atmosandi en Margono, 'in het belang der openbare rust en orde een bepaalde plaats binnen Nederlandsch Indie tot verblyf te wyzen'.⁹³ De oorzaak voor het interneren was dus het gevaar voor de rust en orde, er waren geen overduidelijk strafbare handelingen verricht. Het gevolg was dat er gebruik moest worden gemaakt van de exorbitante rechten om deze personen te interneren naar Digoel. De oorzaken en waarom andere methodes niet succesvol waren werd omschreven in deze brief, in tegenstelling tot de exorbitante rechten waar niet over geschreven werd. Naar aanleiding van deze bron is het niet duidelijk wat voor proces men kreeg, het is alleen duidelijk waarom het nodig was om deze personen te interneren.

De bijlage van deze brief bevat wel een overzicht van de personen, inclusief toelichtingen. In het bijschrift staat dat het om leiders van de P.K.I. 'die dan wel illegale acties leiden, gericht op het ontwrichting van het gezag door aansporing of tot pleging van misdaden'. De bijlage bevat gedetailleerde informatie met betrekking tot de communisten, een van deze personen was bijvoorbeeld Soerip. Het was bekend dat hij vijftientig was en op dat moment gehuwd met één vrouw en twee kinderen had, blijkbaar was het niet ongevoel om meerdere vrouwen te hebben aangezien er naast gehuwd ook het aantal vrouwen stond. De geboorteplaats en woonplaats, beide Djokjakarta, en het beroep van Soerip in de beweging was bekend. Soerip had geen beroep hebben maar in deze bijlage staat dat hij leider was van de Personeel Fabrieks bond en werkzaam was geweest als propagandist, secretaris en penningmeester. Naast de persoonsgegevens was er ook ruimte voor toelichtingen. Soerip was al veroordeeld tot drie maanden gevangenisstraf wegens een spreekdelict en zes maanden wegens een persdelict. Deze voorvallen vonden plaatst te Djokjakarta, maar hij was veroordeeld in Bantoel. Ook was hij in Batoel veroordeeld tot 14 dagen gevangenisstraf voor het houden van een openluchtvergadering. Soerip was dus het voorbeeld van een persoon waarvan de regering dacht dat hij een gevaar kon vormen, veroordelingen hadden namelijk geen effect gehad op Soerip. Door de opstanden was er een excuus gevonden om personen als Soerip te interneren naar een afgelegen locatie in plaats van een kort gevangenisverblijf, dit kon door de exorbitante rechten en zonder juridisch proces. Tot slot schreef men dat Soerip

⁹² Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 295.

⁹³ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 295.

bewust communist was en verdacht werd van illegale acties, maar harde bewijzen waren er niet. Soerip werd wel als een gevaar gezien, maar was niet schuldig aan strafbare handelingen. Voor de gouverneur-generaal waren de exorbitante rechten dus noodzakelijk voor personen als Soerip omdat zij anders een kort verblijf in de gevangenis als straf hadden gekregen.

Het interneringsvoorstel was een groepsvoorstel en niet voor één persoon, hieruit zou kunnen worden opgemaakt dat de regering deze personen niet belangrijk genoeg vond om ze individueel te beoordelen aangezien andere personen wel een individuele beoordeling kregen. Uit deze groep was Atmosandi, de uitzondering, met 34 jaar de oudste. De jongste was slechts 23 jaar oud en zijn functie binnen de beweging was barbier. Andere leden waren onder andere werkzaam als penningmeester, rekeninglooper of smid. De toelichting bij Atmosandi was minder omvangrijk dan bij Soerip. Toch werd Atmosandi gezien als een 'gevaarlijke communist en was aangewezen als leider en onderwijzer in de vechtkunst'. Vervolgens werd hij verdacht van illegale acties, zonder specificaties van deze activiteiten. Opvallend is dat alle leden alleen werden verdacht van illegale activiteiten. Zo was Ronosoeseño, een dertigjarige waroenghouder, voorstander van de illegale organisatie en 'behoorde tot de heethoofden, van wie alles verwacht kon worden'.⁹⁴ Uit deze bijlage blijkt dat er informatie was, maar echt bewijs van illegale activiteiten was niet aanwezig in deze brief en het bleef vooral bij verdenkingen. Uit dit voorstel, en inhoudelijk vrijwel identieke voorstellen, blijkt dat de Nederlanders vooral bang voor de dreiging van de communisten waren, maar dat er geen bewijzen waren om de communisten gevangen te zetten of te straffen. Het lijkt er dus op dat voor deze groepen interneren als maatregel en niet als straf een van de weinige effectieve opties was.

Na dit verzoek kreeg men op buitenzorg een geheim telegram terug van de Afdeling Kabinet der Algemene Zaken, men ging akkoord met het interneringsvoorstel. Atmosandi en Margono waren de uitzonderingen aangezien zij een verhoor kregen. De overige personen kregen geen verhoor en over hen werd niet meer gesproken. Waarschijnlijk werden de exorbitante rechten gebruikt om deze personen zonder verhoor te interneren. Uit deze briefcorrespondentie, en vergelijkbare correspondenties tussen andere gewesten, is niet exact duidelijk wat voor procedure er had plaatsgevonden bij deze personen.⁹⁵

Vanuit bijvoorbeeld de residentie Soerabaja ontving De Graeff via Duyfjes verzoeken tot interneren, ook hier zou het wederom om gevaarlijke communistische leiders gaan. Procureur generaal Duyfjes fungeerde als een tussenpersoon tussen De Graeff en de andere gewesten wanneer zij interneringsvoorstellen hadden. Merkwaardig is dat Duyfjes voor zowel de communisten in Djokjakarta, als voor de communisten in Soerabaja exact dezelfde woorden gebruikt. De dertien communisten uit Soerabaja moesten ook worden geïnterneerd in het belang van de openbare rust en orde en het zouden het allemaal gevaarlijke leiders zijn. Aangezien deze woorden in vrijwel elk voorstel stonden is het de vraag hoe realistisch dit was. In dit voorstel ging het om dertien personen waarvan de jongste eenentwintig en de oudste tweeënveertig was, samen met andere interneringsvoorstellen is te concluderen dat het voornamelijk om jonge mannen ging. Ook deze personen werden als een gevaar gezien zonder dat er echt bewijs was om ze te veroordelen.⁹⁶

Over Soemitro, een dertigjarige schrijver, stond in de toelichting dat hij 'bij niet internering een gevaar zou opleveren om een nieuwe partij van de P.K.I te organiseren'.

⁹⁴ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 295.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

De internering zou in dit geval gebeuren op basis van verdenkingen in plaats van op basis van strafbare feiten. De tekst doet vermoeden dat het om een van de (potentiele) leiders ging, aangezien deze tekst bij het gros van de personen stond is de vraag hoe realistische dit was. Over een van de andere communisten, Pa Rawoeh, werd geschreven dat hij een gevaarlijke anarchist was en de 'intellectuele dader van een den moord' was. Dit was de reden voor de preventieve hechtenis en het voorstel tot interneren.⁹⁷ Als deze interneringsvoorstellen allemaal waarheidsgetrouw waren zou er in Nederlands-Indië een overvloed zijn geweest aan intellectuele communisten met leiderschapskwaliteiten. Het klinkt waarschijnlijker dat door de angst voor de communisten de capaciteiten van de communisten waren overschat. Het blijkt dus dat er vooral angst was voor de communisten in plaats van harde bewijzen tegen de communisten. Naast de angst was er het vermoeden dat deze personen betrokken zouden zijn geweest bij eventuele illegale acties, maar er was weinig tot geen bewijs. Wanneer deze personen een juridisch proces zouden krijgen, en er dus geen gebruik kon worden gemaakt van de exorbitante rechten, was de mogelijkheid aanwezig dat ze vrijuit zouden gaan. Indien zij vrijuit gingen waren zij nog steeds een gevaar voor de openbare rust en orde in Nederlands-Indië.

Als reactie op het voorstel schreef de directeur de Justitie, D. Rutgers, dat hij zich in het gedane tweede voorstel van Duyfjes tot het interneren van 'P.K.I. leiders kon vereenigen'. Alle personen waren in hechtenis genomen met uitzondering van 'den met Europeanen gelykgestelden Chinees Tan Ping Tjiat, op wie echter toezicht wordt gehouden'. Dat Tan Ping Tjiat niet in hechtenis werd genomen had niks te maken met het feit dat hij niet gevaarlijk was, hij werd zelfs omschreven als extreem gevaarlijk. Daarnaast stond in de toelichting dat hij een van de drijvende krachten was achter de P.K.I. en hij zou zijn ideeën bij 'rasgenooten propaganderen'. Hij werd ook gezien als de schakel tussen de Chinese en de inlandse communisten. In zowel het interneringsvoorstel als de toelichting staat dat Tjiat gelijk was aan een Europeaan.⁹⁸

Waarom Tjiat was gelijkgesteld met Europeanen stond niet het interneringsvoorstel. In de kolonie was de etnische herkomst van belang voor de juridische positie, Nederlanders en Europeanen hadden namelijk een gunstigere positie dan bijvoorbeeld Aziaten. In het regeringsreglement uit 1854 waren er twee categorieën namelijk 'Europeanen' en 'Inlanders' en later kwam daar 'de Vreemde Oosterling bij'. Westerlingen, Amerikanen, Australiërs en Indo-Europeanen vielen onder de juridische categorie 'Europeanen'. In bijzondere gevallen konden individuele Indonesiërs en personen uit de categorie 'Vreemde Oosterling' een verzoek indienen om voortaan juridisch 'Europeaan' te zijn. Om deze gunstige positie te verkrijgen moesten zij een verzoek indienen bij de gouverneur-generaal. Vanaf 1899 verkregen alle Japanners de status van Europeaan en later kregen ook Egyptenaren, Filipino's, Siamezen en Turken deze status. Aangezien Tjiat als Chinees niet automatisch de status van Europeaan kreeg had hij een verzoek moeten indienen bij de gouverneur-generaal, in het geval van Tjiat was het verzoek succesvol en werd hij Staatsblad-Europeaan.⁹⁹

De rechtspositie van de inheemse bevolking en de Europeanen was niet gelijk en er was sprake van dualisme van het recht. Efthymiou schreef hierover dat 'bij het toekennen van grondrechten door de wetgever is er vaak voor gekozen om de rechten van inheemsen en met hen gelijkgestelden met minder waarborgen te omkleden dan de rechten van Europeanen en

⁹⁷ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 295.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Burgers, *De Garoeda en de Ooievaar* 158.

gelijkgestelden'. Dit was dan ook het geval bij het recht op persoonlijke vrijheid waar het interneren en het gebruik van de exorbitante rechten onder vielen.¹⁰⁰ Doordat Tjiat gelijk was aan een Europeaan had hij een betere rechtspositie dan zijn partijgenoten. Dit is illustratief voor het discrimineren van de inheemse bevolking wat in Nederlands-Indië voorkwam binnen alle lagen binnen de samenleving en dus ook op juridisch niveau.¹⁰¹

Na het verzoek om deze 'communistische leiders' te interneren vond er dus geen juridisch proces plaats, maar werd er gebruik gemaakt van de exorbitante rechten. Uit schrijven van de procureur-generaal naar de gouverneur-generaal in januari 1927 blijkt dat het interneren was gebeurd op basis van de exorbitante rechten, artikel 47 R.R. De wet had het toegelaten een aantal personen een bepaalde plaats tot verblijf aan te wijzen en het verlaten van die verblijfplaats was een misdrijf.¹⁰² Dit is een van de weinige voorbeelden waar er over de exorbitante rechten werd geschreven. Opvallend is dat de exorbitante of de wetsartikelen zelden in de tekst stonden, men schreef hier niet over. Aangezien verder alles tot in de details werd beschreven wekt het ontbreken de suggestie op dat het bewust niet werd opgeschreven omdat men liever had dat het niet zwart op wit stond. Kanttekening hierbij is dat het om een geheim schrijven ging en dit niet voor iedereen te lezen was. De daadwerkelijke reden voor het achterwege laten van deze informatie is niet geheel duidelijk.

De briefcorrespondentie ging daarentegen meer over praktische zaken zoals het transport naar Digoel. Zo werd er geschreven dat het stoomschip WEGA op 1 februari 1927 met vijfenveerig geïnterneerden vertrok, maar over de eindbestemming schreef men dan weer niet. Van deze personen kwam alleen Achmad uit Palembang, terwijl er elf personen afkomstig waren uit Djokjakarta. Het blijkt dat het in sommige residenties om een enkeling per keer ging, maar dat het, uit met name de grotere gewesten, soms om groepen ging. Aan boord van het schip waren ook de vrouwen van een aantal van deze mannen. De kinderen werden ook meegenomen om het gezin compleet te maken. Aan boord van het stoomschip WEGA was het oudste kind acht jaar oud en de jongste slechts tien maanden.¹⁰³ De vrouwen en kinderen werden niet door de Nederlanders gedwongen om mee te gaan, zij gingen vrijwillig naar Digoel. Het klinkt niet waarschijnlijk dat het grootste deel van de mannen vrijwillig hun vrouwen en kinderen brachten naar een strafkamp waar dwangarbeid was en waar veel geweld plaatsvond.

In deze brief met betrekking tot het transport werd niet geschreven dat Digoel de eindbestemming was, het is merkwaardig dat er bij transportinformatie niet werd geschreven wat de eindbestemming was. Uit het Algemeen Dagblad van 1 februari 1927 blijkt dat het toch om een transportschip met Digoel als bestemming ging. Op de dag van vertrek, 1 februari, stond het vertrek naar Digoel al in de Nederlandse kranten. De communicatie tussen Nederland en Nederlands-Indië was dus goed en in Nederland was men dus op de hoogte van de situatie. In dit korte krantenbericht stond, onder de titel *Onze Oost*, dat de WEGA om 04:00 in alle stilte was vertrokken vanuit Tandjong Priok met als eindbestemming Digoel. De geïnterneerden gingen onder politiebegeleiding naar het schip waar tien militairen als bewaking aanwezig waren. Naast de snelheid van het publiceren zijn er nog twee dingen die opvallen. Allereerst dat er weinig aandacht was voor de internering en dat het niet als bijzonder werd gezien aangezien het geen voorpaginanieuws was. Ook schreef men dat ze in

¹⁰⁰ Efthymiou, *Grondrechten* 28.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 309.

¹⁰³ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 295.

alle stilte waren vertrokken en de subtitel 'uittocht met stille trom' doet ook vermoeden dat het handelen van de regering liever in alle rust werd gedaan dan met veel bekijks.¹⁰⁴

Twee voorbeelden van eerder bannelingen illustreren de handelingen vanuit het Nederlandse gezag. Het eerste voorbeeld is de arts Tjipto Mangoenkoesoemo, werkzaam voor de partij Sarekat Hindia. De partij had een revolutionair programma in samenwerking met de Sarekat Islam.¹⁰⁵ Mangoenkoesoemo was zelf meerdere keren verbannen. De eerste keer was in 1907 toen hij verbannen werd naar West-Java, in 1920 werd Mangoenkoesoemo wederom verbannen wegens het organiseren vanstakingen in de suikerfabriek.¹⁰⁶ De tweede keer mocht hij, als Javaan, in de periode 1921-1926 niet meer verblijven in de gebieden waar Javaans werd gesproken. Mangoenkoesoemo mocht hier niet meer komen omdat hij dan geen invloed meer kon uitoefenen op de bevolking. In 1927 werd hij wederom verbannen, dit keer naar Banda Neira¹⁰⁷

Mangoenkoesoemo werd niet verbannen naar Digoel terwijl dit wel mogelijk was. Uit een briefwisseling tussen De Graeff en de Gouverneur der Molukken blijkt dat Tjipto Mangoenkoesoemo 'zal worden behandeld op een wyze overeenkomende met zyn matschappelyken stand en zyn opleiding'. Tevens mocht hij op de Banda-eilanden zijn 'geneeskundige praktijken uitoefenen'. Mangoenkoesoemo kreeg na zijn aanhouding een verhoor vanwege zijn invloed binnen de organisatie en de opstanden in 1926. Ondanks dat men na het verhoor nog steeds achter de verdenking stond en hem als een gevaar zag werd hij niet verbannen naar Digoel. Uiteindelijk moest Mangoenkoesoemo naar een andere locatie en daar zijn werkzaamheden uitvoeren. De reden die men indirect gaf voor deze keuze was zijn maatschappelijke stand en functie, waarschijnlijk konden zij zijn vaardigheden als arts goed gebruiken in andere delen van het land. Uit het voorbeeld van Tjiat bleek al dat er onderscheid werd gemaakt op basis van afkomst, zo hadden staatsblad-Nederlanders een betere positie. Het proces van Mangoenkoesoemo maakt duidelijk dat er ook discriminatie was op basis van maatschappelijke stand.¹⁰⁸ Ook kreeg Mangoenkoesoemo veel aandacht en had hij een persoonlijk dossier terwijl de communistische opstandelingen uit de andere gewesten een groepsvoorstel tot interneren kregen.

Salim, schrijver van *15 jaar Boven-Digoel*, daarentegen kreeg een zeer kort verhoor, wat al bijzonder was. Salim werd in de briefwisseling samen genoemd met een aantal andere personen. Mangoenkoesoemo kreeg daarentegen een geheel eigen dossier en de briefcorrespondentie over hem was zeer omvangrijk, wat aangeeft dat hij een bijzondere status had. Salim moest als journalist naar Digoel omdat hij een gevaar was voor de openbare rust en orde. Het verhoor van Salim had niks opgeleverd en uit het verhoor waren geen motieven gevonden om hem te interneren. Tijdens het verhoor van Mangoenkoesoemo waren er wel motieven naar voren gekomen om hem te interneren. Toch waren de procureur-generaal en de gouverneur-generaal bang dat Salim 'zonder enige twijfel zijn bewegingsvrijheid zou blijven misbruiken om de bevolking aan te sporen tot een misdadig verzet tegen de bestaande orde van zaken'. Op basis van dit vermoeden en zonder bewijs en zonder proces werd besloten om Salim, en meerderen met hem, te verbannen op basis van artikel 37 der Indische staatsregeling.¹⁰⁹ Door gebruik te maken van artikel 37 der Indische

¹⁰⁴ 'Uit onze oost', *Algemeen Handelsblad* (1 februari 1927).

¹⁰⁵ Bruinink-Darlang, *Hervormingen* 403.

¹⁰⁶ Ibidem 399.

¹⁰⁷ Shiraishi, *Phantom of Digoel* 1.

¹⁰⁸ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹⁰⁹ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1940, 2.0.36.51, inv.nr. 308.

staatsregeling kon de gouverneur-generaal de exorbitante rechten gebruiken. Door artikel 37 moest de gouverneur-generaal het gebruik van de exorbitante rechten wel mededelen aan de volksraad.¹¹⁰

Er was dus een verschil tussen de behandeling van de arts en de journalist. Het kan zijn dat Mangoenkoesoemo een andere behandeling kreeg vanwege zijn positie. Mangoenkoesoemo was al drie keer verbannen maar dat dit weinig effect had op zijn denkwijze en handelen. Ook was Mangoenkoesoemo niet de enige die misbruik had gemaakt van zijn vrijheden tijdens zijn verbanning. Door deze ervaringen uit het verleden had de regering door dat deze aanpak niet succesvol was, de communisten waren met veel en zouden hun denkwijze niet veranderen. De Graeff besloot om alle communistische leiders, die als een gevaar voor de openbare rust en orde werden gezien, buiten de maatschappij te plaatsen. Het zou niet raar zijn geweest als Mangoenkoesoemo ook naar Digoel was geïnterneerd. Er zijn geen officiële verklaringen gegeven waarom hij niet werd geïnterneerd naar Digoel. Enerzijds kan het feit dat hij een te grote status had voor Digoel en hij als dokter nog nuttig was een verklaring zijn. Anderzijds was het mogelijk dat hij wel strafbaar was na het verhoor aangezien hij had bekend. Na een juridisch proces was het niet nodig om de exorbitante rechten te gebruiken en kon de gouverneur-generaal hem gewoon ‘straffen’ in plaats van de ‘interneringsmaatregel’.

In Nederlands-Indië was er dus veel angst voor een communistische opstand omdat de communisten de wens hadden een onafhankelijk Indonesië te creëren. Deze angst kwam door de periode waarin het plaatsvond, de communistische opstanden in Nederlandse-Indië waren nog geen tien jaar na de Russische revolutie van 1917. Bij de bestuursleden in Indonesië was er angst voor de communisten en de kans op een revolutie. Het lijkt er op dat elk gewest of residentie een verzoek tot interneren kon indienen. Naast de voorbeelden van Djokjakarta en Soerabaja waren er interneringsverzoeken vanuit Batavia, Madoera, Banjoema en Pekalongan. Uit de registers van stoomschepen blijkt ook dat de communisten afkomstig waren uit diverse gebieden in Nederlands-Indië.¹¹¹ Als de inschattingen van de bestuurders correct waren bestond de P.K.I. grotendeels uit leiders. Het merendeel van de verzoeken ging om leiders of mensen die potentieel leider waren. Het lijkt aannemelijker dat men angstig was en daarom de individuen gevaarlijker had ingeschat dan ze daadwerkelijk waren. Het was voor kleinere gebieden ook een mooie uitkomst op om deze manier potentiële risico's voor de openbare rust en orde te interneren door een interneringsverzoek in te dienen in plaats van een juridisch proces met een kort gevangenisverblijf tot gevolg.

Kritiek op de exorbitante rechten

De gouverneur-generaal kon in de kolonie gebruik maken van de exorbitante rechten, maar kon ook personen verbannen na een juridisch proces. Gouverneur-generaals voor de Graeff hadden ook al gebruik van gemaakt van de exorbitante rechten. De vraag is of er reacties waren op het toepassen exorbitante rechten en of deze reacties positief of negatief waren. Uit het archief bleek al dat in de regeerperiode van de Graeff alles tot in de details werd opgeschreven. Opvallend genoeg werd er weinig tot niet expliciet geschreven over de

¹¹⁰ Efthymiou, *Grondrechten* 42.

¹¹¹ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 295.

exorbitante rechten.

Over de exorbitante rechten werd weinig geschreven en voor de eerder besproken mogelijkheid van het verzwijgen van het toepassen van deze rechten zijn twee mogelijke verklaringen. Enerzijds kan de positie van de Graeff van invloed zijn geweest. Uit het eerste hoofdstuk bleek al dat de positie van de Graeff niet onomstreden was, vanuit de Nederlandse politiek was er kritiek op hem. Ook kwam er vanuit Nederlands-Indië kritiek op het beleid van de gouverneur-generaal.¹¹² Niet alle inwoners in Nederlands-Indië waren een voorstander van het koloniale gezag, een deel zou de Nederlanders zelfs haten volgens de Graeff. Uit een artikel van het Algemeen Handelsblad bleek dat het stoomschip naar Digoel in alle stilte was vertrokken, wellicht om aandacht te voorkomen. Al met al lijkt het erop dat het voor de Graeff beter was dat niet iedereen op de hoogte was van het gebruik van de exorbitante rechten, zo konden er ook geen nieuwe opstanden komen en zou zijn positie niet nog meer ter discussie staan. Wanneer het algemeen bekend werd dat er personen werden geïnterneerd zonder een juridisch proces, maar op basis van de exorbitante rechten zouden er nieuwe opstanden kunnen komen. Toch lijkt dit niet de meest logische verklaring aangezien het om geheime correspondentie ging. De inheemse bevolking zou dit niet lezen en de Nederlandse bestuurders waren toch al op de hoogte van deze rechten.

Anderzijds is een mogelijke verklaring dat er kritiek was op de exorbitante rechten. Ondanks het feit dat de exorbitante rechten al lang bestonden was er wel kritiek op het toepassen van deze rechten. De rechterlijke ambtenaar C.A. Wienecke schreef in 1914, voor de aanstelling van de Graeff, al een artikel over de exorbitante rechten in het tijdschrift voor strafrecht. Over politieke verbanningen en de onbepaalde duur daarvan, wat in theorie levenslang kon betekenen, was Wienecke kritisch. Hij omschreef het gebruik als despotisch aangezien er geen juridisch proces plaatsvond. Tevens schreef Wienecke ‘dat men zei dat de politieke verbanning allen te pas komt in gevallen waarbij geen strafbare feiten zijn gepleegd. Dit is niet juist’.¹¹³ Wienecke was wel van mening dat men politieke verbanning kon handhaven, maar dan wel als een formele straf uitgesproken door een rechter. Door deze toevoeging kon de gouverneur-generaal zich niet meer beroepen op de exorbitante rechten. Wienecke had dus geen kritiek op de interneringen en het verbannen van politieke gevangenen, maar op het gebrek aan een juridisch proces.¹¹⁴ Doordat er geen proces was moesten de niet onomstreden exorbitante rechten worden gebruikt, De Graeff kreeg al kritiek op zijn beleid en kon deze extra kritiek er niet bij hebben. Het was voor de Graeff waarschijnlijk beter dat het niet algemeen bekend was dat de exorbitante rechten werden gebruikt, al kon hij dit natuurlijk nooit geheel verzwijgen.

Tijdens de eerste twee decennia van de twintigste eeuw was er al een toename van het toepassen van politieke uitzettingen, na de oprichting van Digoel nam dit nog meer toe. In 1919 waren er al twee moties om de exorbitante geheel af te schaffen, alleen werden beide moties verworpen. Het lijkt erop dat men dacht dat de exorbitante rechten nodig waren om het gezag in Nederlands-Indië te kunnen handhaven, of dat de politiek van mening was dat het nog niet de tijd was om dit af te schaffen. Er was dus wel kritiek op de exorbitante rechten, maar deze kritiek werd niet omgezet in veranderingen. Een aantal schrijvers achtten handhaving van de exorbitante rechten in hun bestaande vorm echter als onvermijdelijk.¹¹⁵

In het boek *De exorbitante rechten van de den gouverneur-generaal in de praktijk* uit

¹¹² Smit, *Landvoogd* 20.

¹¹³ Wienecke, *Politieke verbanning* 174.

¹¹⁴ Ibidem 191.

¹¹⁵ Efthymiou, *Grondrechten* 49.

1921 was de jurist Jongmans kritisch op de exorbitante rechten, Jongmans zag meer in een juridisch proces. Als argument gaf Jongmans dat op het moment dat er een rechter betrokken was bij de uitspraak deze uitspraak was gebonden aan strafbare feiten, zonder rechter was dit niet het geval. In zijn boek schreef hij dat er meerdere Nederlanders waren die zo dachten, de regering zou er namelijk niet in slagen om de noodzaak van de exorbitante rechten duidelijk te maken.¹¹⁶ De regering kon alleen motiveren wat er zou gebeuren wanneer men het recht tot uitzetting niet zou hebben, indien dit recht niet bestond was het lastiger om de orde te bewaren. Deze uitspraak kon Jongmans weerleggen door Nederlands-Indië te vergelijken met Brits-Indië. In Brits-Indië zou men al langer geen gebruik meer maken van uitzettingen zonder rechterlijkere uitspraak, maar Brits-Indië had geen onevenredig groot leger nodig om de orde te handhaven. De Britten hadden namelijk nieuwe wetten aangemaakt om personen te kunnen verbannen waardoor er altijd een rechter aan te pas kwam. Het gebruik van de exorbitante rechten was ‘onnoedig en nadeelig’ volgens Jongmans.¹¹⁷

Jongmans betoogt dat de exorbitante rechten ongunstig waren voor de positie van Nederland en Nederlands-Indië. Welk ander land zou immers kapitaal toevertrouwen aan een land waarin men aan dergelijke willekeur was onderworpen. Vervolgens zou het ook slecht zijn voor de relatie met het buitenland. Jongmans was van mening dat geen enkel ander land het zou gedogen dat een van haar onderdanen zonder opgave van redenen werd uitgezet omdat de gouverneur-generaal hem gevaarlijk vond. Tot slot schreef hij dat de exorbitante rechten nadelig waren aangezien ‘*uitzetting meer gestrekt (heeft) om het gezag van den Gouverneur-Generaal te ondermijnen, dan om het op hechter grondslagen te vestigen*’.¹¹⁸ Het klinkt ook niet logisch om de exorbitante rechten te gebruiken, een juridisch proces was legitiem en zou het gezag minder snel ondermijnen dan de exorbitante rechten. Het lijkt alsof de Nederlandse bestuurders wisten dat er weinig personen zouden worden verbannen bij een eerlijk juridisch proces waardoor ze wel gebruik moesten maken van deze rechten.

De communistische schrijver en journalist Daan van der Zee schreef in 1936 een kritisch stuk met de titel *Mogen de exorbitante rechten in Indië gehandhaafd blijven*. Door deze vraag alleen al te stellen blijkt al dat Van der Zee geen voorstander was van de exorbitante rechten. Wel maakt Van der Zee duidelijk dat het gebruik van de exorbitante rechten geen geheim meer was in Nederland, daardoor is het niet geheel duidelijk waarom het gebruik van de exorbitante rechten niet werd besproken in de briefcorrespondentie. Volgens Van der Zee zou het gebruik van de exorbitante rechten schadelijk zijn voor de ontwikkeling van Nederlands-Indië. Voor Van der Zee was het onbegrijpelijk dat na het overstappen van de ‘*wingewestpolitiek*’ naar de ‘*zogenaamde ethische politiek*’ de exorbitante rechten gehandhaafd bleven. De exorbitante rechten bleven toch bestaan doordat meerdere pogingen om het af te schaffen door het parlement werden verijdeld.¹¹⁹ Volgens Van der Zee zou met het afschaffen van de exorbitante rechten ‘onnoemelijk veel leed zijn voorkomen en minder haat zijn gevoed in de harten van tallozen uit de Indonesische bevolking’. Tevens was hij kritisch op het Indische bestuur dat in zijn ogen exorbitant was. Vol onbegrip schreef hij dat ‘*wie zich ook maar even weet te verplaatsen in den oosterling, die deze exorbitante willekeur elken dag op zich kan zien toegepast, kan zijn eigen rechtsgevoel niet bevredigend weten met het voortbestaan van die exorbitante rechten uit het verleden*’.¹²⁰

¹¹⁶ Jongmans, *De exorbitante rechten* 46.

¹¹⁷ Ibidem 47.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Van der Zee, *De exorbitante rechten in Indië* 584.

¹²⁰ Ibidem.

Vanuit Nederland was er dus kritiek op het toepassen van de exorbitante op de communisten, niet alleen de communistische partij in Nederland was kritisch maar ook juristen waren kritisch over de exorbitante rechten. De Graeff was de bedenker van Digoel, al wil dit niet zeggen dat hij blij was met de uitkomst van zijn idee. In 1926 waren het de communisten die in opstand kwamen en voor hen bedacht de Graeff het interneringskamp Digoel. In de jaren dertig van de vorige eeuw kwamen de nationalisten van de Partai National Indonesia (PNI) in opstand. De Graeff leek meer sympathie en begrip te hebben voor de nationalisten dan dat hij eerder had voor de communisten. De Graeff was namelijk van mening dat Nederland moest accepteren dat er nationalistische gevoelens waren en men moest begrijpen dat deze niet weg zouden gaan. Door deze redenen was strafvervolgning in de ogen van De Graeff 'kansloos en aan een massale internering, uitlopend op een tweede Boven-Digoel, wilde hij niet denken'.¹²¹

Voordat De Graeff überhaupt gouverneur generaal werd was er dus al kritiek op het gebruik van de exorbitante rechten. Na de toepassing van de exorbitante rechten door De Graeff was er wederom kritiek en was hij zelf ook kritisch. Toen hij geen gouverneur-generaal meer was stelde hij vragen over de exorbitante rechten tijdens het proces van Soekarno. Aan de gouverneur van Midden-Java vroeg De Graeff wat het argument was om gebruik te maken van de exorbitante rechten en of er andere mogelijkheden waren. Dit is enigszins opvallend te noemen aangezien hij in 1926 en 1927 meermaals zelf gebruik had van gemaakt deze rechten. Blijkbaar was het gebruik van deze rechten destijds de minst slechte optie in de ogen van De Graeff, hij had immers de andere bestuurders de ruimte gegeven om met betere ideeën te komen.¹²² Uiteindelijk schreef De Graeff naar Van Limburg Stirum dat Digoel een succes was omdat de leiders van de communistische partij nu geen gevaar meer konden vormen. Toch schreef hij ook dat hij geen voorstander was van het herhalen van deze actie tegen de nationalistische opstandelingen in Nederland-Indië.¹²³

Dat de Graeff later kritisch was op het gebruik van de exorbitante rechten is niet geheel verwonderlijk. Het is aannemelijk dat De Graeff later inzag dat hij in de staat van paniek na communistische opstanden in 1926 wellicht te rigoureuus was geweest in het gebruik van de exorbitante rechten. Vanaf 1939 waren er namelijk vijftienhonderd personen teruggezonden naar Nederlands-Indië omdat zij onterecht in Digoel verbleven. Deze personen bleken helemaal geen leiders te zijn, of waren niet zo gevaarlijk als werd gedacht. Deze actie werd ondernomen naar aanleiding van het onderzoeksrapport naar Digoel, het rapport Hillen. Uit dit rapport bleek dat dat gezondheidstoestand zeer slecht was en dat er meerdere personen in het kamp verbleven die absoluut niet als leiders konden worden gezien. Diverse bronnen bevestigen ook dat het niet alle personen als intellectueel konden worden gezien.¹²⁴

¹²¹ Smit, *Landvoogd* 92.

¹²² Ibidem.

¹²³ NL-HaNA, Graeff, de, 2.21.211, inv.nr. 23.

¹²⁴ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 144.

H3 Het leven en de wetten in Digoel

De oprichting en het doel van Digoel

Het is gebleken dat er voor het interneren van communisten in 1926 en 1927 diverse oorzaken waren, tijdens het interneringsproces werd er gebruik gemaakt van de exorbitante rechten in plaats van een juridisch proces. De communisten die als gevaarlijk werden gezien werden geïnterneerd, maar waar kwamen deze communisten terecht. Door ooggetuigenverslagen uit het geheim archief en de boeken van L. Schoonheydt en I.F.M. Salim te analyseren kan er een beter beeld worden geschetst over het leven in Digoel, hierdoor kan er vanuit diverse perspectieven gekeken worden naar dit proces. Het is enerzijds de vraag wat het doel was van het kamp, anderzijds zal ook duidelijk worden wat de wetten en regels in het kamp waren.

Volgens Mrázek was het kamp Digoel (1926-1943), ook bekend onder de naam Boven-Digoel vanwege de ligging, berucht '*as the worst of all places of exile*'. De vraag is waar deze uitspraak vandaan komt. Het is gebleken dat verbanningen vaker voorkwamen, maar Digoel was iets nieuws in de Nederlands-Indische geschiedenis volgens Mrázek. Cribb betoogt dat het begrip 'kampen' associatie met de concentratiekampen tijdens de tweede wereldoorlog oproept. Deze vergelijking werd al gemaakt door de communistische partij in Nederland (CPN), zij hadden destijds al de wens om Digoel te sluiten en vergeleken Digoel met Nazi-Duitsland kampen.¹²⁵ Deze vergelijking is niet geheel terecht en naast Cribb betogen ook Mrázek en Shiraishi dat deze stelling niet opgaat.¹²⁶

Mrázek betoogt dat Digoel nooit ontworpen was als een concentratiekamp of een strafdok, het was namelijk opgericht als een isolatiekolonie.¹²⁷ Drs. Kwantes quote in zijn werk Van Blankensteijn die werkzaam was voor het NRC. Destijds schreef Van Blankensteijn al dat Digoel puur een 'maatregel tot verzekering van orde en veiligheid, zowel voor onszelf als voor de inlandsche bevolking, was. Iets anders is het niet'. Het was dus geen strafdok of een werkdok voor criminelen en dwangarbeiders, maar een isolatiekolonie voor politiek gevangenen. De internering werd gezien als de oplossing voor het door Kwantes omschreven vraagstuk: 'Hoe belet men dat iets, op zich niet strafbaar, het ongeluk kan aanrichten, waarvoor het als werktuig ter beschikking staat'.¹²⁸ Het doel van Digoel maakt Digoel uniek.

Ook historicus J.M. Pluvier schreef dat Digoel geen concentratiekamp was en dat het anders was dan de concentratiekampen van de Nazi's. De behandeling van de gevangenen in Digoel was het argument voor deze stelling, in Digoel vonden er namelijk geen mishandelingen en moorden plaats zoals in de Duitse kampen. In het artikel *Phantom of Digoel* quote Shiraishi Pluvier om aan te tonen dat het geen concentratiekamp was, wel is Shiraishi van mening dat dit geen compleet beeld is. Hij schrijft dat Pluvier had moeten toevoegen dat '*The Indies government just let inmates die, go insane, or be broken*'.¹²⁹ Het doel was niet om de communisten te vermoorden, dit zou alleen al problemen opleveren aangezien de gevangenen niet allemaal veroordeeld waren wegens strafbare feiten. Het doel was om de gevangenen monddood en zo onschadelijk te maken, de gevangenen werden eigenlijk aan

¹²⁵ Cribb, *Penal Settlement* 15.

¹²⁶ Mrázek, *Sjahir at Boven Digoel* 41.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Kwantes, *De ontwikkeling van de nationalistische beweging* 165.

¹²⁹ Shiraishi, *The Phantom World of Digoel* 94.

hun lot overgelaten. Later omschreef J. Roest, gouverneur van de Molukken, Digoel als geïsoleerd, met beperkte toegangspunten en zo goed als mogelijk afgesloten van elke vorm van contact met de buitenwereld.¹³⁰

Het beleid van De Graeff om politiek gevangen op basis van de exorbitante rechten te interneren naar één locatie was nieuw, maar ook het kamp Digoel was nieuw. Op het moment dat de gouverneur-generaal dit idee naar voren bracht tijdens de vergadering was er nog niks in Digoel, de Nederlanders waren er slechts een enkele keer geweest. Uit afbeelding 1 blijkt ook dat er geen gedetailleerde kaarten waren en dat de Nederlanders vrij weinig wisten over deze locatie. De jungle van Nieuw-Guinea was enorm en vrijwel geen enkele Javaan of Sumatraan was er ooit geweest, veel geïnterneerden waren dan ook onder de indruk van de jungle omdat dit niet vergelijkbaar was met hun woonplaats.¹³¹ Toen het kamp werd opgericht, midden in deze jungle, viel het onder het gouvernement der Molukken. De gouverneur der Molukken, Roest, besprak in een briefcorrespondentie de doelstelling van Digoel. Allereerst schreef Roest op 18 december 1926 dat ‘onze strafwet nu te kort schiet voor de meeste der te interneren personen’. Vervolgens werd het doel van het kamp omschreven als ‘het afdoend onschadelijk maken der leiders van de communistische organisatie’ en dat voor hen geen andere oplossing mogelijk was.¹³² De bestuurders wisten door de wetgeving niet goed wat ze moesten doen met de communistische opstandelingen en moesten dus creatief zijn om de dreiging te kunnen neutraliseren en zo ontstond dus Digoel.

De regering in Nederlands-Indië wist zich dus geen raad met de situatie aangezien de strafwet tekort schoot. Er was in de ogen van de bestuurders dus geen andere keuze dan zich te beroepen op de exorbitante rechten. Tezamen met het feit dat er geen gebruik was gemaakt van een juridisch proces was er niet altijd een duidelijke strafbepaling. Er waren namelijk interneringsvoorstellen voor bepaalde tijd, maar er waren ook voorstellen voor onbepaalde tijd. Het was dan niet duidelijk hoe lang men in Digoel moest verblijven of wat men moest doen om vrij te komen. Cribb schreef over de geïnterneerden dat ‘*It was clear enough to the exiles why they had been sent to Digul, but it was not clear what they could do to return tot he world*’.¹³³ Uit de eerder besproken briefwisseling blijkt dat het doel was om de communistische leiders onschadelijk te maken bereikt werd door hen zo veel mogelijk af te zonderen om zo elk contact voor altijd onmogelijk te maken, desnoods voor de rest van hun leven.¹³⁴

De Graeff en zijn regering hadden vrij snel na de opstand stappen ondernomen. Op 20 november werden er door de regering al voorbereidingen getroffen om alle communistische leiders naar Digoel te interneren, waar slechts een enkeling een verhoor kreeg. Op 9 december werd het voor de regering al duidelijk dat kapitein L.T. Becking de nieuwe commandant van het interneringskamp moest worden.¹³⁵ Het is vrij opvallend dat kapitein Becking, buiten beschouwing gelaten of hij de juiste kwaliteiten had, werd aangewezen als oprichter en gezaghebber van het nieuwe interneringskamp. Becking was namelijk de man die de communistische opstanden met geweld had neergeslagen.¹³⁶ Als kapitein was hij gezaghebber

¹³⁰ Shiraishi, *The Phantom World of Digoel* 96.

¹³¹ Mrázek, *Sjahrir at Boven Digoel* 42.

¹³² NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹³³ Cribb, *Penal Settlement* 12.

¹³⁴ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹³⁵ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 286.

¹³⁶ Van den Doel, *De Insulinde* 223.

en verantwoordelijk voor de soldaten die gewond waren geraakt of stierven tijdens de opstand. Door deze gebeurtenissen is het aannemelijk dat kapitein Becking een grote antipathie had jegens de communisten die werden geïnterneerd. Ondanks deze omstandigheden werd hij gezien als de juiste persoon, hier kwam men later wel op terug aangezien Becking werd vervangen.

Digoel was als locatie gekozen omdat het zo geïsoleerd was, zo erg zelfs dat de Nederlanders er zelf ook vrij weinig van wisten. Pas na het moment dat Digoel was gekozen als locatie werd er een opperhoutvester naar de Digoel gezonden, hieruit kunnen we afleiden dat er weinig over Digoel bekend was anders zou men niet alsnog een houtvester sturen. Uit zijn verslag bleek dat er veel landbouw mogelijkheden waren, het idee was om de geïnterneerden te laten werken in de landbouw. De houtvester was in de veronderstelling dat het een geschikte locatie was voor de productie van rubber, tabak, cacao en oliepalm, om zo van een interneringskamp een winstgevend bedrijf te maken. Later bleek dat het geen geschikte locatie was voor een interneringskamp en dat er weinig landbouwmogelijkheden waren.¹³⁷

Dat Digoel geen geschikte locatie was kwam wellicht als een verassing voor het Nederlandse bestuur. Dit kwam waarschijnlijk door een gebrek aan kennis over Nieuw-Guinea, al was de gouverneur-generaal wel gewaarschuwd. J.J. van Doesburg Van Doesburg, een in 1925 gepensioneerd gezaghebber bij de marine in Nederlands-Indië, schreef op 14 december 1926 een brief naar De Graeff. Door deze brief worden er twee dingen duidelijk, allereerst dat men in Nederland goed op de hoogte was van de situatie aangezien J.J. van Doesburg zo snel al een brief schreef naar De Graeff. Vervolgens blijkt uit deze brief ook hoe weinig de Nederlanders wisten over Nieuw-Guinea en Digoel. Doesburg was namelijk een van de weinige Nederlanders die in Nieuw-Guinea en Digoel was geweest en Van Doesburg schreef de brief dan ook om 'alarm te blazen' en met het idee dat zijn brief wellicht 'stof doet opwaaien'.¹³⁸ Dit deed Van Doesburg omdat hij van mening was dat de gouverneur-generaal en zijn raadgevende 'geen flauw idee hebben van het oord dat zij als plaats van ballingschap hebben bestemd.' In 1912 was hij ongeveer 180 mijl de rivier opgevaren. Tijdens deze tocht had hij 'geen mensch gezien en geen hond horen blaffen', en 'zagen wij niets anders dan modderachtig land, met heel schaars sporen van bewoning; echter geen bewoners'. Over deze plek schreef hij 'troostelozer eenzaamheid is niet denkbaar', over de tocht schreef hij dat het lang, zwaar en duur was.¹³⁹ De Graeff en de regering besloten toch door te gaan met het plan. Dit kan als gevolg van het feit dat zij de woorden van Van Doesburg niet serieus namen. Daar staat tegenover dat het ook mogelijk was dat de woorden van Van Doesburg juist een bevestiging waren voor De Graeff dat Digoel de ideale plek was om personen te isoleren.

Volgens Van Doesburg was er naast de afstand en de eenzaamheid nog een derde probleem, het klimaat. In het deel van Nieuw-Guinea waar het kamp zou komen was het zeer ongezond, zo was de kans op malaria zeer groot. Ook was het zeer heet en midden in de jungle, het was volgens Van Doesburg niet te vergelijken met andere delen van Nederlands-Indië. Van Doesburg vond het een zeer onverstandig besluit van de gouverneur-generaal en schreef aan de Graeff dat 'u behoeft dit schrijven niet als vertrouwelijk te beschouwen. Ook ben ik gaarne bereid mondeling nadere inlichtingen te geven'.¹⁴⁰ De reactie op de brief is niet bekend, maar de brief had uiteindelijk geen effect op de keuze van De Graeff.

¹³⁷ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹³⁸ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 287.

¹³⁹ Ibidem.

¹⁴⁰ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 287.

De regering wist dus dat het werd afgeraden om naar Digoel te gaan aangezien dit een zeer ongeschikte locatie was. Overigens had Van Doesburg blijkbaar geen moeite met het interneren van personen aangezien hij daar niks over schreef in zijn zeer uitgebreide brief. Ondanks de waarschuwingen besloot de regering om kapitein Becking naar de jungle van Digoel te sturen. Toen hij daar aankwam was er vrijwel niks en moest hij met de eerste gevangen alles opbouwen, dit is terug te zien op afbeelding 2. Afbeelding 2 is een foto van de ontginning van Digoel waarop zichtbaar is dat het midden in de jungle was en dat er verder niks was. Op afbeelding 4 is te zien dat militairen samen met de geïnterneerden moesten werken. Uit deze afbeeldingen blijkt dat er geen enkele vorm van beschaving was in dit deel van de wereld en dat het heel anders was dan andere delen van Nederlands-Indië. Aangezien de nood hoog was in deze fase moest iedereen werken en werden militairen en geïnterneerden gedwongen om te werken. Het is vrij uniek dat geïnterneerden en militairen moesten samenwerken wat illustreert dat de nood hoog was.

Kapitein Becking vertrok in 1927 samen met de eerste lichter geïnterneerden en militairen naar Digoel om daar een kamp op te bouwen. In de eerste maanden van 1927 moest men snel bouwen aangezien er snel meer geïnterneerden zouden volgen, iedereen moest dus werken. In deze periode werden er naast enkele barakken ook een ziekenhuis, een radiocentrale, een postcentrale en een warenhuis gebouwd. De eerste gevangen moesten leven in provisorische barakken, latere zendingen konden plaatsnemen in enkele barakken die door de eerste zending waren gebouwd. Op afbeelding 3 is een huis in aanbouw te zien. Aangezien een aantal personen op de foto, midden in de jungle, nog een schoon wit pak droegen is het de vraag of iedereen meehielp aan de bouw van dit kamp.¹⁴¹

Afbeelding 2.¹⁴²

¹⁴¹ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 112.

¹⁴² KITLV-image collection 153796. Huis van een geïnterneerde in aanbouw in het interneringskamp te Tanahmerah (boven Digoel).

*Afbeelding 3.*¹⁴³

*Afbeelding 4.*¹⁴⁴

¹⁴³ KITLV-image collection 153795. Ontginning van land in het interneringskamp te Tanahmerah (Boven-Digoel).

¹⁴⁴ Schoonheydt, *Digoel* 281.

Tijdens de opbouwperiode onder kapitein Becking werden de gevangen gedwongen om te werken, anders zouden ze geen eten krijgen. Ze konden weigeren maar dan kregen ze geen eten dus iedereen besloot te werken. Uit een brief van de gouverneur-generaal der Molukken, L van Sandick, blijkt dat er fouten waren gemaakt in de onderlinge communicatie over het doel van het kamp. Sandick schreef namelijk op 27 november 1927 in een brief naar De Graeff dat Kapitein Becking ontevreden was over het resultaat dat tot dan toe was bereikt. Becking was van mening dat hij meer had kunnen bereiken met dwangarbeid en geweld. Becking was dus aangesproken op het feit dat hij dwangmiddelen had gebruikt en dat dit niet de doelstelling was, en ook geen middel om het doel te bereiken. Sandick schreef dat Becking zich niet realiseerde dat hij met behulp van dwang een kunstmatige strafkolonie in leven zou hebben geroepen ‘waardoor er nooit sprake zoude kunnen zijn van het natuurlijke ontstaan van eene normale Inlandsche samenleving’. Zoals de zaken zich nu laten aanzien is die normale samenleving aldaar te bereiken binnen eenige jaren’.¹⁴⁵ Digoel was dus niet vergelijkbaar met bijvoorbeeld Noesakambang waar wel dwangarbeid was. Uit de woorden van Sandick is op te maken dat het de bedoeling was om een nieuwe samenleving te creëren in Digoel.

De doelstelling en de uitvoering zorgden ervoor dat Digoel anders was dan bijvoorbeeld Noesakambang waar wel dwangarbeid plaatsvond, vanuit dit perspectief is het ook niet vreemd dat Becking dacht aan het gebruik van dwangarbeid. Digoel was opgericht voor communisten en diende als maatregel en niet als straf. Dit kan een bewuste keuze zijn omdat er gebruik was gemaakt van de exorbitante rechten en het daarom onrechtvaardig was, maar het is ook mogelijk en waarschijnlijker dat deze keuze tot stand was gekomen door een aantal juridische veranderingen in de kolonie.

Dat er geen dwangarbeid in Digoel was valt te verklaren aan de hand van ontwikkelingen in Nederlands-Indië met betrekking tot arbeid en strafrecht. Het eind van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw kan als een vernieuwingsperiode worden gezien met betrekking tot wetten en het strafrecht. In Nederlands-Indië was er slavernij tot de afschaffing in 1863. De meeste slaven waren werkzaam als huispersoneel en niet op plantages zoals in Suriname. Juridisch gezien was er dus geen slavernij meer, al was er tot 1918 wel dwangarbeid wat veel weg had van slavernij. Deze dwangarbeiders waren voornamelijk werkzaam in de kolenmijnen. Deze dwangarbeiders waren gebonden aan kettingen en werden daarom ‘kettingberen’ genoemd. Naast deze dwangarbeiders waren er ook nog ‘contractarbeiders of contractkoelies’ en zij waren werkzaam op de plantages of in de mijnen. Ondanks het feit dat zij een contract hadden was een groot deel werkzaam om hun schuld af te betalen, zij waren in de praktijk ‘schuldslaven’. Indien deze ‘arbeiders’ wegliepen of slecht functioneerden konden zij worden gedwongen tot dwangarbeid. Dit was mogelijk door de omstreden ‘poenale sanctie’ dat onderdeel was van de koelieordenatie van 1880, hierdoor konden de eigenaren de arbeiders zwaarder straffen, tot maximaal drie maanden dwangarbeid.¹⁴⁶ In deze periode werd er in theorie een begin gemaakt aan de afschaffing van de slavernij, de vraag is alleen in hoeverre dit in de praktijk een verbetering was.

Vanaf de twintigste kwam er een verandering op gang met betrekking tot het strafrecht en arbeid. Zo was er vanaf 1918 een geünificeerd Wetboek van Strafrecht dat van toepassing was op alle bevolkingsgroepen in Nederlands-Indië, dit kan gezien worden als een begin naar meer gelijkheid. Kanttekening hierbij is dat het in theorie tot meer gelijkheid zou moeten

¹⁴⁵ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1940, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹⁴⁶ Burgers, *De Garoeda* 104.

zorgen, maar dat dit in de praktijk nog niet altijd was terug te zien. In dit Wetboek van Strafrecht stond in artikel 324 dat naast slavernij ook slavenhandel verboden was. In artikel 116 stond dat aangevoerde personen vrij waren, zodra zij zich bevonden op het grondgebied van Nederlands-Indië. In september 1926 ontstond er een verdrag met betrekking tot slavernij dat door de Volkenbond tot stand was gekomen. In Artikel 2 van dit verdrag, waar Nederland zich bij aansloot, stond dat Nederland verplicht was ‘om in de gebieden onder zijn gezag de slavenhandel te voorkomen ten te onderdrukken en de volledige afschaffing van alle vormen van slavernij geleidelijk en zo spoedig mogelijk tot stand te brengen’.¹⁴⁷ Naast deze juridische veranderingen stonden ook de ‘koeliecontracten’ en de poenale sancties onder druk. In Nederlands-Indië werd er al gesproken over het afschaffen hiervan, al bleef het tot het einde van de kolonie bestaan. Dit verdrag werd dus vlak voor de oprichting van Digoel ondertekend door Nederland, Digoel was dus eigenlijk het eerste kamp en de eerste oplossing voor een grootschalig probleem na het ondertekenen van het verdrag. Hierdoor moest de Graeff creatief zijn en kon hij dus niet ingaan op de ‘wildste ideeën’ die naar voren werden gebracht tijdens de vergadering, hij kon geen strafkamp met dwangarbeiders oprichten omdat hij dan enkele maanden na het ondertekenen van het verdrag dit verdrag al zou verbreken.

Vanaf 1929 moesten de bestuurders in Nederlands-Indië het beleid ten gevolge van een Amerikaanse wetwijziging. Doordat er een wijziging van de Amerikaanse tariefwet plaatsvond kwam er een verbod op de invoer ‘van producten verkregen door arbeid van gestraften of voorgebracht door personen die werkten onder gedwongen arbeid of onder arbeid met poenale sanctie’.¹⁴⁸ Enige tijd voor de oprichting van Digoel was er een ontwikkeling gaande met betrekking tot het afschaffen van slavernij in alle vormen. Gezamenlijk zullen deze twee ontwikkelingen er aan hebben bijgedragen dat Becking tot de orde werd geroepen, ondanks dat Becking niet inzag wat hij fout deed. Door deze ontwikkelingen was het niet logisch een nieuw kamp op te richten dat gebaseerd was op dwangarbeid aangezien hier steeds meer kritiek op was en een pogingen werden gedaan om dit af te schaffen.

Hieruit valt af te leiden dat Digoel een unieke oplossing was voor een uniek probleem. Aangezien de opstandelingen geen criminele waren maar politieke tegenstanders kregen de gevangenen van Digoel blijkbaar een andere behandeling. Deze *gentlemanly terrorist* werden voor onbepaalde tijd geïnterneerd naar Digoel dat dus geen strafkolonie mocht worden, maar een nieuwe samenleving. Aan de hand van deze feiten lijkt het doel van Digoel om geïnterneerden voorgoed, of tot de communistische dreiging over was, buiten de samenleving te plaatsen. Wanneer zij waren geïnterneerd naar Digoel waren zij geen gevaar meer, maar konden zij toch verder leven.¹⁴⁹ De geïnterneerden zouden dus een normaal leven krijgen onder abnormale omstandigheden.

Digoel in de praktijk

Op papier was slavernij afgeschaft en was er een ontwikkeling om dwangarbeid af te schaffen. Tevens zou er juridisch meer gelijkheid tussen de bevolkingsgroepen in Nederlands-

¹⁴⁷ Eftymiou, *Grondrechten* 58.

¹⁴⁸ Bruinink-Darlang, *Hervormingen* 100.

¹⁴⁹ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1940, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

Indië komen. Dit is allemaal in theorie maar het is de vraag hoe dit in de praktijk werd gebracht. Om te kijken hoe het leven in Digoel was zijn de boeken van Schoonheydt en Salim erg belangrijk. Door deze twee boeken kan er zowel een beeld worden gecreëerd vanuit het perspectief van een Nederlander als vanuit de Indonesiërs. Door deze twee werken te analyseren, in combinatie met het koloniaal archief, kan er gekeken hoe het leven in het kamp was en wat de regels waren met betrekking tot arbeid.

Allereerst waren de geïnterneerden niet bekend met Nieuw-Guinea en het klimaat. Zij waren dan ook onder de indruk van het eerste aanzicht van de enorme jungle. Salim schreef dat de eerste indruk ‘fenomenaal’ was en ‘zo’n imposante aanblik kende ik zelfs op Sumatra niet.’ Over deze eerste indruk vanaf de boot schreef hij: ‘Wij werden er stil van en voelden ons te midden van dat oerwoud nietig en hulpeloos.’ De bijzondere jungle zonder apen, olifanten en tijgers had veel indruk gemaakt, toen ze eenmaal bij Tanah-Merah aankwamen, de exacte locatie van het kamp, was men onderweg vooral onder de indruk van de ‘atletische, zwarte en naakte papoea’s’.¹⁵⁰ Vervolgens schreef Salim, in zijn biografie uit 1973, dat men toen al wist ‘dat deze naaktlopers koppensnellers en menseneters waren’. Het idee dat zij tussen deze stammen moesten leven gaf hen geen fijn gevoel. Dat er in de rivier naar Digoel een overvloed was aan krokodillen was geen verbetering van de situatie.¹⁵¹ Al met al voelde het niet als een warm welkom voor de geïnterneerden.

Daar komt bij dat de relatie tussen de machthebbers en de geïnterneerden niet als goed kan worden omschreven. Ter verduidelijking schreef Salim: ‘De koloniale machthebbers drukte ons op het hard dat wij absoluut geen gestraften waren [...] en het uitkiezen van dit desolate gebied als isolatieoord, maakte wel duidelijk dat zij het nog slechter met ons voorhadden dan met misdadigers’.¹⁵² Dat de ‘koloniale machthebbers’ benadrukten dat het geen gestrafte waren kwam doordat er dus geen juridisch proces was geweest en het interneren werd gezien als een maatregel in plaats van een straf.¹⁵³

Na een zeer lange en zware tocht kwam Salim eindelijk aan bij het kamp. Over dit moment schreef Salim, ‘heel in de verte doemde in het oerwoud een houten steiger op. Naderbij gekomen zagen wij enkele daken van woningen en meer bovenstrooms gelegen: de zinken daken van ons kamp. Het was een lugubere aanblik; zó afgelegen, zó eenzaam, zó stil’. Vervolgens zou een deel van de geïnterneerden bij het waarnemen van de omgeving depressief zijn geworden en konden zich met moeite verhinderen om niet over boord te springen.¹⁵⁴ Uit diverse foto’s en teksten blijkt dat er op moment van aankomst nog niks was en dat men gebouwen moest bouwen, er moest arbeid worden verricht. De vraag is in hoeverre de geïnterneerden dwangarbeiders waren. Gezien de nieuwe wetten en het tot de orde roepen van Becking was dwangarbeid of slavernij niet toegestaan. Toch moest er in de beginfase werk worden verricht en over deze situatie schreef Duyfjes: ‘het komt mij voor, dat aldus een byzondere rechtskrings geschapen wordt, waarbinnen aan ieder deze lieden zekere verplichtingen kunnen worden opgelegd [...] dat zij ter voorziening in hun levensonderhoud de arbeid verrichten waartoe zij in staat zyn en voorts dat zij zich schikken naar het regiem’.¹⁵⁵ Uit deze omslachtige omschrijving blijkt dat het duidelijk was dat het om een speciale situatie ging. Er lijkt geen sprake te zijn geweest van dwangarbeid met geweld

¹⁵⁰ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 111.

¹⁵¹ Ibidem 112.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ Mrázek, *Sjahrir at Boven Digoel* 41.

¹⁵⁴ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 112.

¹⁵⁵ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

aangezien dit in de bronnen niet is terug te vinden, maar er konden wel verplichtingen worden opgelegd. Op basis van zowel de Nederlandse bronnen als het boek van Salim lijkt er geen sprake te zijn geweest van geweld, als is het mogelijk dat de Nederlandse bronnen het gebruik van geweld liever niet opschreven. Aangezien Salim er ook niet over schreef het lijkt erop dat er weinig tot geen geweld plaatsvond, of dat het dusdanig weinig indruk heeft gemaakt op Salim dat hij het niet nodig vond om dit in zijn boek te vermelden. Het lijkt er dus op dat er een nieuw proces werd gestart, maar dat de bestuurders nog moesten uitvinden wat de beste methode was. Juridisch gezien was er dus geen dwangarbeid, al waren er wel ‘verplichtingen’.

Daarentegen vond Salim dat er in de praktijk wel sprake was van dwangarbeid omdat kapitein Becking direct zei dat hij verplichte arbeid wilde invoeren, later kwam er pas werk waar een vergoeding tegenover stond.¹⁵⁶ Over deze beginperiode schreef Salim ‘al bestond het aanvankelijk uit het helpen rooien van de rimboe, het assisteren bij de bouw van onze eigen huisjes en het transport van het benodigde materiaal, het was en bleef een vorm van verkapt dwangarbeid’. In de periode van Becking kon men eigenlijk niet weigeren omdat ze anders geen levensmiddelen kregen, Becking was van mening dat je pas eten kreeg na het uitvoeren van de werkzaamheden. Deze actie werd herroepen en er ontstond dus de keuze tussen werken voor een vergoeding of niet werken en geen extra vergoeding. De weigeraars konden naar hun mening weigeren omdat werken niet overeenkwam de toegekende status die ze hadden, zij waren namelijk geen dwangarbeiders.¹⁵⁷ Aangezien de geïnterneerden niet werden gedwongen en de bewakers ook niet met geweld mochten aanzetten tot arbeid is het de vraag of er sprake was van dwangarbeid. De geïnterneerden kregen dan wel een betere positie door te werken, de mogelijkheid was er om niet te werken.

Later werd er onderscheid gemaakt in de kampen tussen werkwillige en de onverzoenlijke, zij die geen arbeid verrichtten. Aangezien de onverzoenlijke geen extra levensmiddelen konden kopen is de term verkapt dwangarbeid van Salim wel te rechtvaardigen. De geïnterneerden hadden het gevoel dat zij moesten werken omdat zij anders geen extra levensmiddelen konden kopen.¹⁵⁸ Tevens had Becking het ochtendappél geïntroduceerd waar de geïnterneerden gehurkt zaten en werden vernederd (djongkoko lima-lima). Salim schreef dat deze handelingen niet alleen vernederend waren, maar dat het ook niet overeenkwam met de verleende status die ze hadden verkregen. Uit de woorden van Salim blijkt dat de geïnterneerden wisten welke rechten zij hadden.

Logischerwijs was er in verschil in beleving tussen de arts Schoonheydt en Salim. Door middel van het schrijven van een biografie was Schoonheydt van mening dat hij een antwoord kon geven op de vraag of ‘het ballingsoord als zoodanig voldoet en of het ook in de toekomst gehandhaafd dient te blijven’.¹⁵⁹ Over de Indonesische naam van het kamp Tanah-Merah, ofwel rode grond vanwege de rode aarde, schreef Schoonheydt dat sommige Nederlandse journalisten schreven dat dit te maken had met de politieke constellatie. Het was dus duidelijk dat het ongebruikelijk was en moreel discutabel. Over dwang tijdens het opbouwen van het kamp schreef hij niet, wel schreef Schoonheydt dat er een doodse stilte was toen hij aankwam.¹⁶⁰ Wellicht zag Schoonheydt het niet als dwangarbeid en schreef hij er daarom niet over. Andere mogelijkheden waarom hij hier niet over schreef zijn niet duidelijk geworden uit

¹⁵⁶ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 86.

¹⁵⁷ Ibidem 87.

¹⁵⁸ Ibidem 273.

¹⁵⁹ Schoonheydt, *Boven-Digoel* 22.

¹⁶⁰ Ibidem 44.

zijn boek of andere secundaire literatuur.

Over het kamp zelf schreef de arts dat de ‘de bewoners van de negorij uit zeer uiteenlopende bevolkingsgroepen waren samengesteld’, er waren inheemse bestuursambtenaren en militairen die uit heel het land kwamen. De geïnterneerden waren ook afkomstig uit alle mogelijke plekken in Nederlands-Indië en samen ‘vormt het dan ook een bonte maatschappij, waarin zich bovendien allerlei papoea’s bewegen [...] en een enkele Europeaan en Chinees deel uitmaken’.¹⁶¹ Uit een geheim afschrift gericht aan de Gouverneur der Molukken blijkt dat ‘binnen hun verblyfplaats genieten deze personen dezelfde rechten en zyn zy onderworpen aan dezelfde verplichtingen die de wet aan andere vrye ingezetenen waarborgt of oplegt’. Het volgende citaat uit dit afschrift maakt de situatie nog duidelijker.¹⁶²

‘Kan het derhalve het feit dat de betrokken geïnterneerden zyn onder geen omstandigheden een rechtvaardigingsgrond opleveren voor andere byzondere maatregelen, dan die welke moeten dienen tot bescherming van de openbare rust en orde binenn en buiten de verblyfplaats tegen eene voortgezette propaganda van zynde der geïnterneerden, daartegenover staat dat de abnormale omstandigheid, dat een zo groot aantal personen,c.q. hunnen gezinnen, op een vooralsnog onherbergzame plaats op last der overheid is samengebracht zoomede de daarmede samenhangende verantwoordelykheid der Regeering voor het leven en welzyn van deze personene, naar ’s Landvoogs inzien wel – voor zoveel en voor zoolang de noodtoestand dit mocht vorderen- een wettige grondslag kan zyn voor de speciale maatregelen ter plaatse en in het byzonder voor eene meer dan normale politiebevoegdheid van den Kapitein-gezaghebber.’¹⁶³

Uit dit citaat en uit het feit dat de gevangen in het kamp enige rechten en vrijheden hadden blijkt dat het om een unieke situatie ging. Het waren dus duidelijk geen dwangarbeiders zonder rechten. Dit kwam waarschijnlijk niet doordat men het beste voor had met de geïnterneerden, het is aannemelijker dat dit komt door de nieuwe wetgeving.

Binnen dit kamp werden de geïnterneerden door Schoonheyt gecategoriseerd op basis van arbeid. De eerste groep waren de werkwillige, zij kregen een vergoeding van circa 50 cent per dag voor simpel dagwerk. Dit was zeer ruim volgens Schoonheyt gezien de werkdag van 07:30 tot 12:00. Het loon mocht niet worden vergeleken met dat van het moederland, beide landen zouden ook een andere levensstandaard hebben. De ‘arbeidsprestaties van de bannelingen – veelal onder gering toezicht verricht- waren minimaal’.¹⁶⁴

Schoonheyt categoriseerde een tweede als ‘maandloners’ en zij konden in het ziekenhuis 20 á 30 gulden per maand verdienen, de hoogste banneling op het bestuurskantoor kon wel 90 gulden per maand verdienen. Door dit salaris konden zij zich blikjes zalm, sardientjes en de fijnste vruchten veroorloven. Schoonheyt vond dit overdreven gezien ‘inheemschen, met een bord rijst, groente en visch al meer dan tevreden zijn’.¹⁶⁵ Soenarjo en Soeprodje, twee bannelingen die werkzaam waren als administrateurs van het ziekenhuis, waren welgesteld toen ze Digoel verlieten. Dat ‘arme politieke misdadigers naar Boven-Digoel werden gedeporteerd, eenige jaren later bemiddeld terugkwamen’ kon raar overkomen op de buitenwereld. Daar staat tegenover dat Schoonheyt dacht dat deze kapitalistische werkwijze de communisten kon ‘genezen’, toch was hij blij dat na een aantal jaar het salaris

¹⁶¹ Schoonheyt, *Boven-Digoel* 70.

¹⁶² NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ Schoonheyt 70.

¹⁶⁵ Ibidem 151.

minder werd.¹⁶⁶

De derde categorie waren de ‘steuntrekkers’, zij zochten zelf werk en waren vaak visser, groentekweker, kleermaker of kapper. Naast het geld wat zij konden verdienen kregen zij maandelijks een hoeveelheid rijst om van te kunnen leven. Onder de steuntrekkers vielen ook de lichamelijk en geestelijk invalide die niet in staat waren om te werken maar toch rijst en financiële steun kregen om te overleven. Schoonheydt was van mening dat door de gemakkelijke levenswijze veel bannelingen tot deze groep wilde behoren.

De laatste groep bestond uit permanente stakers van arbeid, de naturalisten. Zij kozen ervoor om elke vorm van arbeid te weigeren en deden samen met de ‘onverzoenlijke’ niets anders dan ‘den geheelen dag lanterfant’, toch werden zij maandelijks onderhouden. De onverzoenlijke waren kwaadwillig en werden afgezonderd van de groep en zij kregen een eigen kamp op een hogere ligging, Tanah-Tinggi. Zij hadden dus de vrijheid om niet te werken, al kregen ze dan geen extra financiële middelen waardoor zij zich minder kon veroorloven. Doordat zij werkweigeraars waren namen zij wel een ongunstigere positie in binnen het kamp, maar ze werden niet gedwongen waardoor er dus geen sprake was dwangarbeid. Kanttekening hierbij is dat in de beginfase onder kapitein Becking deze laatste groep niet bestond aangezien de weigeraars dan geen eten zouden krijgen. Hierdoor kon het naturalisme pas ontstaan in 1927 toen Becking tot de orde was geroepen.¹⁶⁷ Dwangarbeid in Digoel was dus een grijs gebied, in de beginfase werden de gevangenen indirect gedwongen omdat ze anders ook geen eten zouden krijgen. Na 1927 was er geen dwangarbeid omdat dwangarbeid was afgeschaft door het eerder besproken verdrag en doordat Becking tot de orde was geroepen. Wel kon het zoals Salim schreef aanvoelen als verkapte dwangarbeid omdat de gevangenen het gevoel hadden dat ze wel moesten werken vanwege de ongunstige positie die ze anders zouden innemen, de vraag is of men dan kan spreken van dwangarbeid. Tegenwoordig werken mensen vaak voor een betere positie binnen de maatschappij, waar men in Digoel vooral moest werken voor geen ongunstige positie.

Concluderend blijkt dat geïnterneerden rechten in het kamp hadden en niet verplicht waren te werken. Dit was volgens Schoonheydt uniek omdat men negen jaar niks kon doen en gratis verzorging kreeg, het was dus geen strafkamp. Schoonheydt vond dit voor een ‘deportatiekolonie bijzonder’ en niet te vergelijken met Siberië of Duivelseiland waar ‘onder andere Europese intellectuele [...] onder meedoogenlooze tucht tot zwaren arbeid in een moorden klimaat gedwongen worden’.¹⁶⁸

Mensen die Digoel bezochten, overheidsfunctionarissen en enkele journalisten, spraken hun verwondering uit over de werksituatie in Digoel. Er waren namelijk veel werkzaamheden die gedaan moesten worden ondanks een tekort aan ambtelijk personeel. De oplossing was dat geïnterneerden functies met verantwoordelijkheden kregen. Zo was een deel werkzaam bij de bestuurswerkplaats en de lichtcentrale, dit was voor de bezoekers onbegrijpelijk. Schoonheydt schreef hierover dat dit nog een vooruitgang was, eerder werden zij ingezet op het bestuurskantoor, in de telefooncentrale en in de haven waar ze toegang hadden tot motorboten. De geïnterneerden genoten dus behoorlijk wat vertrouwen, kregen verantwoordelijke functies en ontvingen salaris.¹⁶⁹ Dit was een rare situatie aangezien ze tegen hun wil in Digoel moesten leven, maar wel een vergoeding kregen voor het werk wat zij deden. Het is niet aannemelijk dat dit bij andere kampen ook voorkwam. Hieruit blijkt dat het

¹⁶⁶Schoonheydt 152.

¹⁶⁷Ibidem 154.

¹⁶⁸Ibidem.

¹⁶⁹Ibidem 166.

inderdaad niet de bedoeling was om van Digoel een strafkolonie te maken maar dat de regering het idee had om hier een nieuwe samenleving te beginnen.

Het viel dezelfde bezoekers op dat er geen dwangarbeid was, althans zij zagen de werkzaamheden niet als dwangarbeid. Blijkbaar was dwangarbeid gebruikelijk of in ieder geval geen onbekend verschijnsel anders zou het niet opvallen bij de mensen dat er geen dwangarbeid. Een werkdag van vier á vijf uur vond men ook niet erg lang, alleen tijdens de opbouwfase waren er langere werkdagen. Daarentegen kon het in de werkkampen voorkomen dat mensen zoveel moesten werken dat ze uiteindelijk stierven door de uitputting van de zware arbeid. In Digoel zijn er wel mensen om het leven gekomen, maar het is niet terug te vinden dat dit kwam door mishandelingen of door uitputting van het zware werk. Dat het niet aannemelijk is blijkt uit de volgende anekdote uit het boek van de Schoonheyd.¹⁷⁰

Schoonheyd begon zijn verhaal met de constatering dat er in het kamp werkwillige waren, maar dat zij niet van plan waren harder te werken dan strikt noodzakelijk. Dit was zelfs zo erg zij het saboteren van werkzaamheden ‘tot een kunst hadden verheven’. Zo had in 1931 een opperhoutvester de opdracht gekregen om een ‘boschbouwkundig onderzoek’ uit te voeren en hij moest hiervoor een aantal bomen kappen uit het bos. Voor deze taak zou hij om half zeven in de ochtend de beschikking hebben over vijfenveertig werkwillige die hem zouden vergezellen naar het bos. Toen de opperhoutvester uit Ambom om half zeven klaarstond op de afgesproken plaats was er nog niemand aanwezig. Na lang wachten kwam er in alle rust een geïnterneerde ‘aanslenteren’ en zei opgewekt ‘*Good morning Sir, How do you do?*’. De houtvester stond het niet aan dat het gesprek in het Engels begon en de rest van de conversatie zou in hun eigen taal verder plaats hebben gevonden. Uiteindelijk kwamen er, na nog langer wachten, een aantal geïnterneerden hen vergezellen, al was het nog niet de helft van het totaal. Op het moment dat de houtvester van plan was om te vertrekken bleek dat de meeste hun bijl waren ‘vergeten’ en dat ze terug moesten om deze te halen, de andere moesten terug omdat bleek dat hun bijl niet scherp was en ze de bijlen eerst nog moesten slijpen. Buiten het feit dat het mogelijk was om en te laat te komen en zonder gereedschap is het opvallend dat iedereen een eigen bijl had, dit kon toch ook gezien worden als een wapen.¹⁷¹

Uiteindelijk konden ze rond elf uur vertrekken richting het bos, in plaats van half zeven. Daar aangekomen bleek dat niemand wist hoe ze een boom moesten kappen, wat zeer opmerkelijk is aangezien de geïnterneerden uit een bosrijk gebied kwamen. Nadat het kappen van een boom was voorgedaan begonnen de mannen zelf aan deze klus. Twee man waren aan één boom begonnen en na enkele klappen riepen zij heel hard ‘aflossing voor!’ en gingen ‘doodmoe in het gras liggen’ zodat andere hun werk konden overnemen. Aan het eind van de dag hadden ze gezamenlijk drie bomen weten te kappen waarvoor zij een vergoeding moesten krijgen. De houtvester was absoluut niet onder de indruk van de prestatie en werd nog bozer toen bleek dat de geïnterneerden zijn veldfles met water leeg hadden gedronken. De houtvester zag het niet meer zitten en huurde de volgende dag drie ‘papoea’s’ en zij velde op één dag veertien bomen waardoor de houtvester zijn onderzoek kon doen.¹⁷²

Deze situatie werd ook beschreven door Salim waardoor het dicht bij de waarheid is aangezien het vanuit twee diverse perspectieven hetzelfde was ervaren. Uiteindelijk zagen de geïnterneerden in dat zij vooral zelf de dupe waren van deze sabotageacties. Als zij namelijk regelmatig opgewekt zouden werken zou dit de verveling tegengaan en zouden zij in conditie

¹⁷⁰ Schoonheyd, *Digoel* 166.

¹⁷¹ Ibidem 154.

¹⁷² Ibidem 167.

blijven, daarnaast kregen zij loon voor het werk wat zij deden en konden zij extra levensmiddelen aanschaffen. Als zij hun werk goed deden konden zij een functie krijgen met een beter salaris, meer uitdaging en meer verantwoordelijkheid.¹⁷³ Doordat de geïnterneerden rechten hadden, gezaghebbers geen geweld konden gebruiken en er geen dwangarbeid was ontstond er een machtsvacuüm. De gezaghebbers mochten geen geweld of dwang gebruiken en hadden dus weinig overwicht. De geïnterneerden daarentegen zouden kunnen stoppen met het werk, maar dan kregen zij geen geld meer en zouden ze niks extra's kunnen kopen. Ze konden eigenlijk niet met elkaar, maar zeker ook niet zonder.

Ook het opleggen van straffen kwam niet veel voor, een goed voorbeeld is het spuugincident dat plaatsvond tussen gouverneur Saddick en een communist in Digoel. Dit incident, waarbij de geïnterneerde spuwde richting Saddick, stond in diverse kranten en ook in de boeken van Salim en Schoonheydt. De gouverneur bevestigde in een brief naar de gouverneur-generaal dat hij tijdens zijn officiële bezoek had gezien dat de persoon in kwestie zijn kant op had gespuugd, vrijwel het gehele kamp had het gezien. Toch zag Saddick er geen belediging in en dus ook geen strafvervolgning. Indien hij dit wel zou verzoeken zou hij 'tegen myn vaste overtuiging handelen en tegen een persoon, al is hy een schurk, maatregelen nemen voor een feit, waar hy naar myn mening zeker weten doodonschuldig is'. Ook al is dit slechts een voorbeeld, het blijkt wel dat het toepassen van straffen niet gebruikelijk was aangezien het bewust of onbewust spugen naar een gouverneur tijdens een officieel bezoek geen gevolgen had.¹⁷⁴ Het toepassen van straffen komt niet voor in de boeken of in het nationaal archief en uit diverse artikelen blijkt ook dat Digoel niet berucht was vanwege de straffen of de harde bewakers. Dit neemt niet weg dat het incidenteel kon voorkomen maar waarschijnlijk niet zo grootschalig en extreem als in Noesakambang.

Digoel was berucht maar dus niet door dwangarbeid, geweld of sadistische kampeiders zoals op andere plekken wel het geval kon zijn. De eenzaamheid was wel van invloed, zo omschreven Schoonheydt en Salim de aanblik van het kamp als stil en eenzaam. Over deze eenzaamheid schreef Salim dat het vreselijk was, hij 'overpeinsden hoe lang wij nog de strijd tegen het klimaat, de malaria en de eenzaamheid zouden kunnen volhouden'.¹⁷⁵ Schoonheydt schreef dan weer dat het wel eenzaam leek, maar dat het toch niet geheel ongezellig was ondanks het feit dat men in deze kleine uiteenlopende samenleving snel met elkaar was uitgepraat. Al met al dacht de arts met genoeg terug aan de feestjes die werden georganiseerd waar men muziek kon maken met behulp van geïmproviseerde instrumenten. Zo was er zelfs een band opgericht onder de naam *De jazzband der "Kunst- en Sportvereniging Boven-Digoel"*, overigens was Kapitein Becking absoluut niet te spreken over de kwaliteit van de muziek.¹⁷⁶

Tevens was er de mogelijkheid om te voetballen, zo waren er wedstrijden tussen een combinatie-elftal van bestuursambtenaren en geïnterneerden tegen de militairen. Op afbeelding 5 is Schoonheydt samen met een aantal geïnterneerden te zien op de elftalfoto van dit combinatie-elftal. Deze foto is illustratief voor situatie in Digoel, dat men er tot een bepaalde hoogte kon samenwerken. Dit ging namelijk goed totdat er in het heetst van de strijd een vechtpartij plaatsvond tussen de militairen en de geïnterneerden waardoor de groepen voortaan gescheiden moesten voetballen. De straf die zij kregen voor het vechten met

¹⁷³ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 219.

¹⁷⁴ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1941, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹⁷⁵ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 174.

¹⁷⁶ Margaret Kartomi, *The Gamelan Digul and the Prison camp musician who Built it: Australian Link with the Indonesian Revolution* (Rochester 2002) 3.

militairen was niet erg zwaar, ze konden niet meer tegen elkaar voetballen maar er waren verder geen sancties.¹⁷⁷ Naast het voetballen kon men er ook jiu-jitsi beoefenen en boksen. Na verloop van tijd was er minder aandacht voor de sport en kreeg men steeds meer aandacht voor muziek. Omdat de geïnterneerden in de middag ‘vrij’ waren konden zij veel oefenen. Zo kwamen er regelmatig nieuwe verenigingen bij, inclusief een zeer uitgebreid bestuur aangezien iedereen een taak op zich nam tegen de verveling.¹⁷⁸

Afbeelding 5: Elftalfoto van het combinatie-elftal.¹⁷⁹

Klimaat en Hygiëne

Maar waar komt dan de uitspraak ‘*a place of horror*’ vandaan. De omschrijving van Digoel als ‘de groene hel’ door Salim is treffend, de natuur werd gezien als grootste vijand in Digoel.¹⁸⁰ Het klimaat was verre van gunstig en ook al kwamen de geïnterneerden uit diverse delen van Nederlands-Indië, het klimaat van Nieuw-Guinea was voor geen van hen aangenaam en vergelijkbaar met hun voormalige woonplaats. In de periode van juli tot september was er nog een soort van winter, maar in de maanden december en januari was het er rond de 35 graden. Deze hoge temperaturen in combinatie met de hoge luchtvochtigheid in de jungle hadden tot gevolg dat men in een broeikas moest leven. Deze maanden waren volgens Salim zo zwaar dat zij daar de rest van het jaar nog last van had.¹⁸¹

Alsof dit nog niet zwaar genoeg was werd de gezondheidstoestand in de beginfase volledig bepaald door de chronisch heersende malaria. Dit had overigens niet alleen gevolgen

¹⁷⁷ Schoonheydt, *Boven-Digoel* 79.

¹⁷⁸ Ibidem 181.

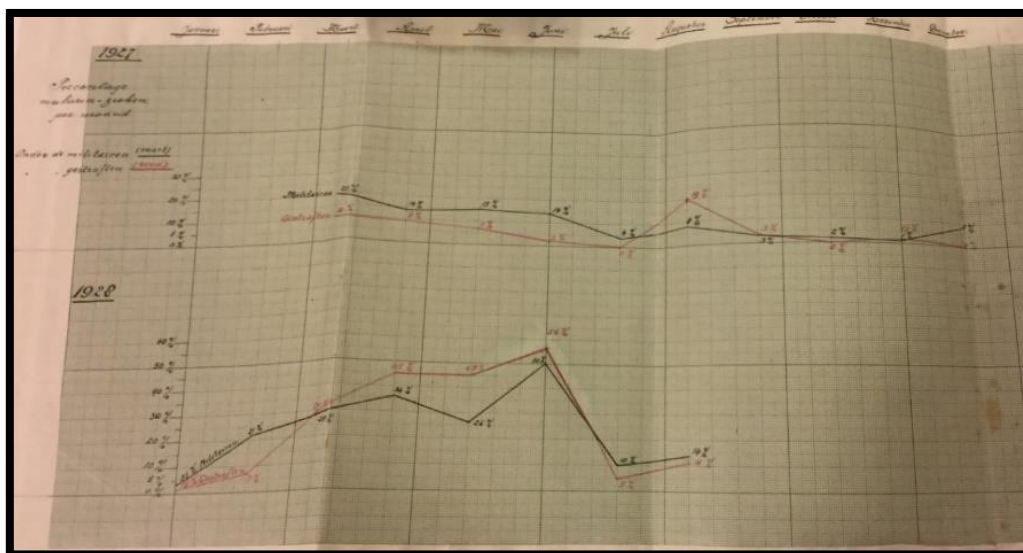
¹⁷⁹ Ibidem 94.

¹⁸⁰ Salim, *15 jaar Boven-Digoel* 98.

¹⁸¹ Ibidem 166.

voor de geïnterneerden, uit afbeelding 6 blijkt dat dat de bewakers ook last hadden van malaria. Het kwam zelfs voor dat het aantal malariaslachtoffers procentueel gezien bij de militairen hoger lag. Op het hoogtepunt was meer dan de helft van de bewakers (zwart) en de helft van de geïnterneerden (rood) ziek, dit waren slechts de malariaslachtoffers. Dat er zoveel slachtoffers waren was deels te verwijten aan het feit dat men erg dicht op elkaar moest leven met als gevolg dat de ziekte zich sneller kon verspreiden.¹⁸² Malaria was overigens niet de enigste ziekte aangezien er ook slachtoffers van zwartwaterkoorts en haemoptoe waren. Vanwege deze slechte gezondheidstoestand was het nodig dat er een bekende malarialoog moest komen, dr. H. de Rook, om het probleem op te lossen. Dat Digoel uiteindelijk enigszins leefbaar werd was te danken aan zijn bestrijdingsmaatregelen.¹⁸³

Uit brieven van de gezondheidsinspectie blijkt dat de slechte hygiënische omstandigheden deels te wijten waren aan de laksheid van de geïnterneerden zelf. Zo werd onder andere het cementen toilet niet schoongehouden en ook nooit behoorlijk doorgespoeld. De inspecteur van de gezondheidsdienst, Overbeek, schreef ter verduidelijking dat er ‘aan alle kanten naast werd gedeponereerd en het wemelt daardoor natuurlijk van de vliegen’. Volgens Overbeek wisten de geïnterneerden weinig van persoonlijke hygiëne en waren ze niet onder de indruk van het gezag aangezien er ‘ook in enkele kuiltjes bij het interneringskamp werd gedefaeceerd, hoewel er uitdrukkelijk op gewezen is, dat dit water uitsluitend bestemd is voor drink -en kookwater’. Bovendien deden de gevangenen niets aan de reinheid van het kamp, ze hoefden immers niet te werken. Overbeek was van mening dat ze dan maar moesten worden gedwongen met als doel het voorkomen van ziektes die anders wel zouden ontstaan. Overbeek schreef dat hij het werken in Digoel als verre van prettig had ervaren. Het enige positieve wat hij kon vermelden was dat de geïnterneerden wel steeds netter werden en beter gingen werken, waardoor dit opeens kwam was voor hem een compleet raadsel. Het is het meest aannemelijk dat de geïnterneerden, net als in de eerder besproken situatie rondom het saboteren van het werk, doorhadden dat ze voornamelijk zelf de dupe waren van hun gedrag.¹⁸⁴

¹⁸² Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 321.

¹⁸³ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1940, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹⁸⁴ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1940, 2.0.36.51, inv.nr. 313.

Het aantal slachtoffers van malaria was heel hoog en zeker in de beginfase was het aantal zieke personen zeer hoog. Een van de voornaamste verklaringen hiervoor was dat geïnterneerden dertig cent extra kregen als ze ziek waren, in deze periode waren er soms op een dag zeventig personen ziek. Toen deze regel werd afgeschaft nam ook het aantal personen dat ziek was ook af. Desondanks zou het volgens de gezondheidsdienst niet verstandig zijn om vrouwen en kinderen te sturen naar Digoel omdat de leefomstandigheden niet goed waren.¹⁸⁶

Uiteindelijk kan de conclusie worden getrokken dat Digoel zo berucht was geworden door het klimaat en de eenzaamheid, op de beginfase na was er nooit sprake van dwangarbeid en geweld. De geïnterneerden waren vrijwel allemaal politiek gevangenen die hun familie mee konden nemen naar deze locatie waar hen het zwijgen werd opgelegd. Digoel kan niet gezien worden als de standaard voor het straffen in Nederlands-Indië. De geïnterneerden van Digoel hadden een speciale status en bevonden zich ook niet in een strafkamp maar in een isolatiekamp. Het doel was dan ook om een nieuwe samenleving te starten, afgesloten van de rest van de wereld. Wetten konden slavernij, dwangarbeid en geweld verhinderen, geïnterneerden in Digoel waren in Digoel fysiek veilig maar mentaal niet. Er waren geen wetten met betrekking tot eenzaamheid, afsluiting van de buitenwereld en hygiëne. De Nederlanders hielden zich in Digoel aan de wet maar dat wil niet zeggen dat de geïnterneerden het goed hadden.

Digoel was uniek en wellicht illustratief voor de nieuwe weg die werd ingeslagen in de twintigste eeuw. In Nederlands-Indië kwam er door het geünificeerd Wetboek van Strafrecht langzaam aan meer juridische gelijkheid. In de theorie ontstond er dus gelijkheid, toch bleef er in de praktijk ongelijkheid in het strafrechtproces bestaan. Tevens werd er een begin gemaakt aan het afschaffen van dwangarbeid en slavernij. Door de nieuwe Amerikaanse wetten met betrekking tot de invoertarieven konden landen geen producten meer verkopen die onder dwang waren gemaakt. Voor de communisten werd Digoel opgericht, maar vanaf 1931 was er voor 'ontwikkelde gevangenen van alle landaarden' een nieuwe gevangenis. Deze gevangenis te Soekamiskin bij Badoeng was een verdere stap in de richting van gelijke behandeling. Digoel was opgericht in een overgangsfase richting gelijkheid en was daardoor niet illustratief voor het koloniale juridisch proces en het strafrecht in Nederlands-Indië.

¹⁸⁵ NL-HaNA, Koloniën/Kabinet-Geheim Archief, 1901-1940, 2.0.36.51, inv.nr. 309.

¹⁸⁶ Ibidem.

Conclusie

Het toepassen van de exorbitante rechten en het kamp Digoel zijn onderdelen in de Nederlandse koloniale geschiedenis waar helaas weinig aandacht voor is, met name het juridische aspect is onderbelicht. Met dit onderzoek heb ik een poging gedaan om meer inzicht te geven in de juridische geschiedenis van Digoel. Digoel was in een zekere zin uniek in de Nederlandse geschiedenis en gouverneur-generaal De Graeff week dan ook af van het beleid dat voor hem werd gevoerd. Tot slot kan er nu geconcludeerd worden waarom er in de periode 1926-1931 onder het bewind van de gouverneur generaal A.C.D. de Graeff gebruik was gemaakt van de exorbitante rechten in plaats van een juridisch proces. Tevens kan er geconcludeerd worden welke plek Digoel inneemt in de Nederlandse koloniale rechtsgeschiedenis.

De exorbitante rechten hadden van origine een koloniaal karakter en werden door de VOC gebruikt om de handelsbelangen te beschermen. Na verloop van tijd nam de Nederlandse regering niet alleen het gezag van de VOC over, maar ook het toepassen van de exorbitante rechten. In het begin werden de exorbitante rechten door de VOC gebruikt om de handelsbelangen te beschermen, later werden de exorbitante rechten gebruikt om de openbare rust en orde te bewaren. In beide gevallen werd dit gedaan om zo een juridisch proces te omzeilen, hierdoor werd het eenvoudiger om mensen te veroordelen zonder dat er aantoonbare strafbare feiten aanwezig waren. De gouverneur-generaal kon iemand veroordelen, mits deze persoon een gevaar was voor de openbare rust en orde. Daar staat tegenover dat de term *rust en orde* problematisch was aangezien de gouverneur-generaal dit zelf kon bepalen zonder verder overleg, het was dus erg subjectief. Op het moment dat deze rechten werden toegepast kon de gouverneur-generaal ook bepalen hoe lang de straf zou zijn. Toch was het ongebruikelijk om de exorbitante rechten te gebruiken, wel kwam er vanaf de 20ste eeuw steeds meer kritiek op het gebruik van deze rechten door onder andere Wienecke en Jongmans.

Na een aantal eeuwen van koloniale overheersing kwamen er in de twintigste eeuw diverse opstanden met als einddoel een onafhankelijk Indonesië, de communisten kwamen in 1926 in opstand. Deze opstand was geen succes maar de communisten gaven niet direct op, om te voorkomen dat de communisten meer medestanders kregen werden de leiders naar Digoel geïnterneerd. Digoel was dus uiteindelijk de oplossing omdat verbannen naar andere delen van Nederlands-Indië namelijk niet effectief was geweest bij eerdere opstandelingen. Deze bannelingen konden namelijk vanuit andere delen van Nederlands-Indië nog steeds invloed uitoefenen op de bevolking. De communistische opstandelingen moesten dus naar een plek vanwaar ze geen invloed meer konden uitoefenen op de bevolking. Als gevolg werd Digoel als isolatiekamp opgericht door De Graeff om zo de *rust en openbare orde* in de rest van Nederlands-Indië te kunnen handhaven.

Om deze rust en orde te handhaven dacht de Graeff er aan de communisten te internen, zij werden immers als een gevaar voor de staat gezien. Problematisch was alleen dat zij vaak geen strafbare handelingen hadden ondergaan waardoor een juridisch proces geen optie was, indien dit er toch kwam zouden zij waarschijnlijk een relatief lage straf krijgen. De Graeff kon dit probleem oplossen door de exorbitante rechten toe te passen, dan was er namelijk geen rechter meer nodig en kon de gouverneur-generaal zelf bepalen wie er werd geïnterneerd en voor welke tijdsduur. Het verbannen en het gebruik maken van de exorbitante rechten was niet uniek, de invulling van De Graeff daarentegen wel. De maatregel om

meerdere personen naar één isolatiekamp te sturen om ervoor te zorgen dat de personen geen invloed meer konden uitoefenen was nieuw.

Deze maatregel kwam er omdat De Graeff lessen had getrokken uit het verleden, eerdere verbanningen waren namelijk niet erg effectief geweest aangezien de personen in kwestie vaak in herhaling vielen. Zo werd Autshumao door zowel de Engelse als de Nederlanders verbannen en Tjipto Mangoenkoesomo was in zijn leven meerdere keren verbannen door de Nederlandse gezaghebbers. Zij werden dan naar een ander eiland verbannen of mochten op sommige plekken niet meer komen, wat vrij eenvoudig kon aangezien Nederlands-Indië uit veel eilanden bestond. Van de vrijheden tijdens de verbanning werd misbruikt gemaakt aangezien bannelingen nog steeds invloed uitoefenden op hun landgenoten.

Voor de communisten kwam er een nieuw kamp in de vorm van Digoel, al bestonden er wel al kampen in Nederlands-Indië. Zo waren er al werkkampen waar dwangarbeid en geweld plaatsvond, het voorbeeld van Noesakambang is illustratief voor de werkkampen in Nederlands-Indië. In deze kampen moesten dwangarbeiders onder erbarmelijke omstandigheden werken en lijfstraffen kwamen regelmatig voor. Spugen naar een hoogwaardigheidsbekleder had in Noesakambang waarschijnlijk lijfstraffen als gevolg gehad, terwijl dit incident onbestraft bleef in Digoel. Het grootste verschil tussen Digoel en andere kampen was dat er in Digoel vrijwel alleen maar politieke tegenstanders waren en geen dwangarbeiders. De communistische leiders in Digoel hadden vaak enige opleiding genoten en deze *'gentlemanly terrorist'* hadden een goede positie binnen de samenleving en waren zich bewust van de rechten die ze hadden. Daar komt bij dat de meeste niet schuldig waren aan duidelijke strafbare feiten als moord en diefstal wat bij dwangarbeiders wel het geval kon zijn. Door het gebrek aan strafbare handelingen werden de exorbitante rechten toegepast en omschreef de regering het interneren niet als een straf maar als een maatregel. Doordat er te weinig strafbare feiten waren zouden er vaak geen lange straffen volgen waardoor De Graeff met een andere oplossing moest komen om de communistische dreiging te kunnen neutraliseren. Indien De Graeff niet voor de interneringsmaatregel had gekozen was een groot deel van de opstandelingen vrijuit gegaan en hadden er nieuwe opstanden kunnen komen.

Deze handelingen van De Graeff waren alleen maar mogelijk omdat hij zich kon beroepen op de exorbitante rechten. In theorie was er door de nieuwe wet van 1918 meer gelijkheid tussen de inwoners van Nederlands-Indië, in de praktijk was er nog steeds ongelijkheid en kon hij de exorbitante rechten eenvoudig toepassen bij de inheemse bevolking. Tijdens de speciale vergadering vlak na de opstand kwam De Graeff zelf met het voorstel van Digoel, hij werd dus niet door de Nederlandse regering gedwongen. Toch blijkt na zijn aftreden dat hij geen groot voorstander was van het gebruik van de exorbitante rechten en wilde hij tijdens de problemen met de nationalisteng geen 'tweede Digoel oprichten'. Digoel en het gebruik van de exorbitante rechten waren in de ogen van de Graeff de minst slechte opties om de opstandelingen het zwijgen op te leggen.

Naast het feit dat Digoel was uniek vanwege het feit dat er vrijwel alleen maar politiek gevangenen zaten was ook de doelstelling om te isoleren nieuw. Het doel was niet om via arbeid of straffen winst te maken zoals bij andere kampen het geval was, het doel was om de opstandelingen te isoleren. Deze doelstelling ontstond doordat de geïnterneerden geen criminelen waren en doordat er nieuwe wetten waren. Zo was er enkele jaren voor de oprichting van Digoel een nieuw verdrag gesloten met het doel om slavernij en dwangarbeid tegen te gaan. Tevens verbood de nieuwe Amerikaanse tariefwet het om producten te kopen die onder dwang waren gemaakt. De Graeff kon dus eigenlijk geen nieuw strafkamp bouwen,

terwijl zijn voorgangers dit wel konden. Doordat Digoel eind 1926 werd opgericht en lijfstraffen toen werden vervangen door boetes was er in ieder geval niet geschreven over geweld door de Nederlanders. Aangezien Salim als ex-kampbewoner ook niet over geweld schreef, terwijl hij zeer kritisch schreef over de Nederlanders, lijkt het erop dat er weinig tot geen geweld plaatsvond. Officieel mocht geweld ook alleen worden gebruikt in noodsituaties, maar daar zijn zeer weinig voorbeelden van bekend. Daar komt bij dat de een groot deel van de bewoners van Digoel kan worden omschreven als *gentlemanly terrorist*, zij waren zich waarschijnlijk meer bewust waren van hun rechten dan een willekeurige dwangarbeider uit Atjeh die moest werken in Noesakambang. Waar andere kampbewoners in Nederlands-Indië moesten werken onder dwang en lijfstraffen kregen konden de inwoners van Digoel de hele dag niks doen. Binnen het kamp konden zij vrij lopen, muziek maken, voetballen en kregen zij voedsel en levensmiddelen. Bij de andere kampen was het afschaffen van dwangarbeid en slavernij een langzaam proces, Digoel werd opgericht na het verdrag en de afschaffing van lijfstraffen waardoor er een andere soort kamp was ontstaan. Indien de geïnterneerden in Digoel besloten te werken konden ze daar ook nog een vergoeding voor krijgen, het lijkt bijna op een normale samenleving aangezien de families ook mee konden naar Digoel. De inwoners van Digoel hadden in vergelijking met dwangarbeiders meer last van verveling, eenzaamheid, ziektes en het klimaat van de jungle. Het bouwen van een nieuw strafkamp of werkkamp kwam dus niet overeen met de nieuwe weg die in Nederlands-Indië was ingeslagen met betrekking tot meer juridische gelijkheid en de afschaffing van slavernij en dwangarbeid waardoor Digoel werd opgericht.

Waarschijnlijk is Digoel tegenwoordig het meest bekend van de kampen in Nederlands-Indië, dat wil zeggen dat er over andere kampen en plantages nog minder bekend is. De bekendheid komt doordat er politieke gevangenen en intellectuelen zaten die van invloed zijn geweest voor de samenleving, denk hierbij aan de latere premier Sjahrir. Wel blijkt uit diverse bronnen dat niet alle geïnterneerden als intellectuelen en leiders konden worden gezien, een deel was waarschijnlijk preventief geïnterneerd. Dit bleek onder andere uit het rapport Hillen en na dit onderzoek van Hillen werden er ook direct geïnterneerden vrijgelaten. Door de angst voor de communisten en de dreiging van nieuwe opstanden waren er verkeerde keuzes gemaakt waardoor er personen onterecht als gevaarlijke leiders werden gezien. Het gevolg was dat er personen onterecht naar Digoel waren geïnterneerd. Indien de exorbitante rechten niet waren toegepast en deze personen een eerlijk proces hadden gekregen was het misschien duidelijk geworden dat het niet allemaal communistische leiders waren.

Digoel kan gezien worden als de oplossing voor een uniek probleem dat destijds gaande was, namelijk de communistische opstanden en de angst dat zij samen zouden spannen met de nationalistische om de regering omver te werpen. Digoel kan niet gezien worden als een voorbeeld van het koloniale strafstelsel in Nederlands-Indië, allereerst omdat het in de eindfase van de koloniale overheersing plaatsvond en lijfstraffen toen niet meer werden toegepast terwijl het daarvoor wel gebruikelijk was. Ten tweede ging het om *gentlemanly terrorist* die een andere behandeling kregen dan 'doorsnee criminelen en dwangarbeiders'. Wanneer men onderzoek zou willen doen naar het naar het strafstelsel in Nederlands-Indië kan Digoel worden gezien als een uitzondering aangezien hier gebruik werd gemaakt van exorbitante rechten in plaats van een juridisch proces, er geen geweld werd gebruikt, het aan eind van de koloniale tijd plaatsvond en het om een aparte groep personen met enige status ging.

Concluderend blijkt dat De Graeff zich wel moest beroepen op de exorbitante rechten om zo een juridisch proces te omzeilen, in zijn ogen was dit dan ook de minst slechte optie.

Om de openbare rust en orde te handhaven moest de Graeff wel gebruik maken van de exorbitante rechten omdat hij een groot deel van de communisten nooit kon verbannen via een juridisch proces omdat ze niet schuldig waren aan strafbare feiten, tevens zou het een langzaam en duur proces zijn. Doordat De Graeff terug kon vallen op deze oude rechten uit de VOC-periode kon hij de communistische opstandelingen als maatregel, en niet als straf, interneren naar het nieuwe kamp Digoel. Indien hij dit niet had gedaan zouden de opstandelingen waarschijnlijk nog invloed kunnen uitoefenen op de rest van de bevolking, dus moest er een isolatiekamp komen aangezien eerdere verbanningen niet effectief waren geweest. Als het daadwerkelijk zo ver was gekomen en de rest van de bevolking ook in opstand was gekomen was dit hoogstwaarschijnlijk niet meer te controleren voor de Graeff. Aangezien de internering geen straf was en de personen in kwestie *gentlemanly terrorist* waren was het doel van Digoel om een nieuwe afgesloten samenleving te creëren. Vanuit deze nieuwe samenleving konden de communisten geen invloed meer uitoefenen op de rest van de bevolking. Deze aanpak was nieuw in de Nederlandse geschiedenis en kwam onder andere door de nieuwe wetgeving in Nederlands-Indië. De Europese koloniale grootmachten hadden namelijk besloten om slavernij af te schaffen en alle vormen van dwangarbeid te verbieden. Vervolgens waren er wetten gekomen waardoor er in Nederlands-Indië in theorie meer juridische gelijk moest komen. Door deze nieuwe wetten kon de Graeff de communisten niet vermoorden of verbannen naar een nieuw strafkamp, wat gouverneur-generaals voor hem wel konden. Samengevat doet het gebruik van de exorbitante rechten, het gebrek aan kennis van de nieuwe locatie, het gebrek aan mankracht op deze locatie, het verwaarlozen van de hygiëne en het feit dat er nieuwe wetten waren gekomen vermoeden dat De Graeff eigenlijk niet wist wat hij moest doen en met een noodoplossing kwam. De Graeff, die later geen voorstander bleek te zijn van de exorbitante rechten, besloot uiteindelijk om de opstandelingen maar zo ver mogelijk van de samenleving te interneren zodat zij geen dreiging meer waren. Dat Digoel een verschrikkelijke plek werd kwam niet door dwangarbeid of geweld, maar door de afgelegen ligging, het klimaat, de verwaarlozing van de hygiëne en de verwaarlozing van de geïnterneerden door de bestuurders.

Het gebruik van de exorbitante rechten, het interneren en het gebruik van een kamp was niet uniek in de koloniale geschiedenis van Nederland. Het gebruik maken van de exorbitante rechten om effectief een beweging te ontmantelen en alle leiders in een isolatiekamp te plaatsen zonder een idee hoe lang ze daar moesten blijven daarentegen was wel uniek. Uiteindelijk kon Digoel niet meer blijven bestaan door de Tweede Wereldoorlog en kwam er een einde aan dit isolatiekamp. Wanneer de Nederlandse overheid van plan was om Digoel te sluiten is niet duidelijk en het lijkt erop alsof Digoel tot in lengte van dagen was blijven functioneren als de doofpot waarin de gouverneur-generaal, met behulp van de exorbitante rechten, eenvoudig tegenstanders kon stoppen die in een nieuwe kunstmatige samenleving een normaal leven hadden onder abnormale omstandigheden.

Bibliografie

Primaire bronnen

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 403 A.C.D. de Graeff, nummer toegang 2.21.211, Inventarisnummer 23.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 286.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 287.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 295.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 305.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 306.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 307.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 308.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 309.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 313.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 321.

Illustraties

Afbeelding Titelblad, KITLV-image collection 25929. Het militaire kampement bij het interneringskamp te Tanahmerah (Boven-Digoel).

<https://digitalcollections.universiteitleiden.nl/view/item/765847>, (Online-image, 20 augustus 2018).

Afbeelding 1, Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 313.

Afbeelding 2, KITLV-image collection 153796. Huis van een geïnterneerde in aanbouw in het interneringskamp te Tanahmerah.(Boven-Digoel).

<https://digitalcollections.universiteitleiden.nl/view/item/728190>, (Online-image, 20 augustus 2018).

Afbeelding 3, KITLV-image collection 153795. Ontginning van land in het interneringskamp te Tanahmerah (Boven-Digoel)

<https://digitalcollections.universiteitleiden.nl/view/item/732180>, (Online-image, 20 augustus 2018).

Afbeelding 4, Schoonheydt, *Digoel* 281.

Afbeelding 5, Schoonheydt, *Digoel* 94.

Afbeelding 6, Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Koloniën: Geheim Archief [periode 1901-1940], nummer toegang 2.10.36.51, inventarisnummer 309.

Krantenartikelen

Uit onze oost, *Algemeen Handelsblad* (1 februari 1927).

Secundaire bronnen

- Blumberger, Petrus *De communistische beweging in Nederlandsch-Indië* (Haarlem 1928).
- Brackman, Arnold, C., *Indonesian Communism: A History* (1976 New York).
- Bruinink-Darlang, Christien, *Hervormingen in de koloniale periode: verbeteringen in het Nederlands- Indisch strafstelsel in de periode 1905-1940* (Arnhem 1993).
- Burgers, Herman, *De Garoeda en de Ooievaar: Indonesië van kolonie tot nationale staat* (Leiden 2011).
- Cribb, Robert, Convict Exile and Penal Settlement in Colonial Indonesia in *Journal of Colonialism and Colonial History*, Volume 18, Number 3 (2017).
- Dauids, Karel, *De Wereld en Nederland: Een sociale en economische geschiedenis van de laatste duizend jaar* (Amsterdam 2011).
- Doel, H.W., Van den, *Het Rijk van de Insulinde: Opkomst en ondergang van een Nederlandse Kolonie* (Amsterdam 1966).
- Efthymiou, N.S. *Grondrechten in Nederlands-Indië* (Nijmegen 2011).
- Emmer, Piet en Jos Gommans, *De Geschiedenis van Nederland Overzee: Rijk aan de rand van de wereld* (Amsterdam 2012).
- Gewald, J.B., *Herero genocide in the twentieth century: politics and memory* (Leiden 2003).
- Goor, J., Van, *De Nederlandse Koloniën: Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag 1997).
- Gosh, Durba, *Gentlemanly Terrorists: Political Violence and the Colonial State in India, 1919-1947* (Cambridge 2017).
- Hagen, Piet *Koloniale oorlogen in Indonesië: Vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing* (Amsterdam 2018).
- Jongmans, P.H.C., *De Exorbitante rechten van den Gouverneur Generaal in de praktijk* (Amsterdam 1921).
- Kartomi, Margaret, *The Gamelan Digul and the Prison camp musician who Built it: Australian Link with the Indonesian Revolution* (Rochester 2002).
- Kwantes, R.C., *De ontwikkeling van de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië: Tweede stuk medio 1923-1928* (Groningen 1978).
- Kwantes, R.C., *De ontwikkeling van de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië: Derde stuk 1928-Augustus 1933* (Groningen 1981).
- Lee, Alexander, Who becomes a terrorist? : Poverty, education, and the Origins of Political Violence in *World Politics*, Volume 63 2011 pp. 203-245.

- Mrázek, Rudolf, *Beneath literature, beyond Empire: Imprisonment, Universal Humanism, and (post)Colonial Mimesis in Boven Digoel, the Jodensavanne and Scheveningen in Shifting the Compass* (Newcastle upon Tyne 2013).
- Mrázek, Rudolf, *Sjahir at Boven Digoel: Reflections on Exile in the Dutch East Indies* in *Making Indonesia: Essays on Modern Indonesia in Honor of George McT. Kahin* (New York 1996) 41-66.
- Mrázek, Rudolf, *Sjahir: Politics and Exile in Indonesia* (New York 1994).
- Mrázek, Rudolf, *Healing In Digoel* (New York 2013).
- Salim, I.F.M. *Vijftien jaar Boven-Digoel, Bakermat van de Indonesische onafhankelijkheid* (Hengelo 1976).
- Schoonheydt, L.J.A., *Boven-Digoel* (Batavia 1936).
- Salim, I.F.M., *Vijftien jaar boven-Digoel: Bakermat van de Indonesische onafhankelijkheid* (1980 Hengelo).
- Shiraishi, Takashi, *The Phantom World of Digoel* (New York 1996).
- Singh, Ujjwal Kumar *Political prisoners in India* (Delhi 1998).
- Smit, Herman, *Landvoogd tussen twee vuren: Jonkheer Mr. A.C.D. de Graeff, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 1926-1931* (Hilversum 2011).
- Ward, Kerry *Networks of Empire: Forced Migration in the Dutch East India Company* (Cambridge 2009).
- Wienecke, C.A., *Politieke verbanning en strafrechtelijke verbanning in de Nederlandsche-Indische wetgeving* (Leiden 1914).
- Zee, Daan van der, *Mogen de exorbitante rechten in Indië gehandhaafd blijven* (1936).

